

WWW.UNILIBS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ сваког месеца у свескама од 3 и више табака,
ЦЕНА ЈЕ: за Србију 12 дин., а за Црну Гору, Бугарску, Босну,
Херцеговину, Аустро-Угарску, Румунију и Турску 15 дин. на годину

Претплата се шаље управи Државне Штампарије,
а рукописи уредништву.

XIV СВЕСКА

У БЕОГРАДУ, 31. ЈУЛА 1881. Г.

ГОДИНА II

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Разрешења од дужности наставника средњих школа.

Г. Иван Лазаревић, предавач горњо-милановачке гимназијске реалке, 1 Јула ове године.

ПОСТАВЉЕЊА УЧИТЕЉСКА.

Постављења питомаца учитељске школе.

Актом г. министра просвете и црквених послова од 23 Јула ове године постављени су ови питомци учитељске школе, који су положили учитељски испит:

У окр. алексиначком:

Г. Аранђел Дмитровић за привременог учитеља школе брачинеке, с годишњом платом од 600 дин.

у окр. врањском

Г. Стеван Зарић, за учитеља школе сурдуличке с годишњом платом од 800 дин.

Г. Тодор Благојевић за учитеља школе предањске, с годишњом платом од 800 дин.

Г. Срећко Стевановић за учитеља школе моштањичке с годишњом платом од 800 дин.

Г. Арсеније Шијаковић за учитеља IV разреда школе врањске, с годишњом платом од 800. дин.

У окр. ваљевском:

Г. Владислав Поповић, за учитеља III и IV раз. школе обреновачке с годишњом платом од 800 дин.

У окр. крагујевачком:

Г. Стеван Л. Павловић за учитеља школе бучковичке, с годишњом платом од 800 дин.

У окр. крајинском:

Г. Светислав Радовановић, за учитеља школе кладушничке, с годишњом платом од 800 дин.

У окр. крушевачком:

Г. Коста Димитријевић, за учитеља школе у Бањи Јопаничкој, с годишњом платом од 800 дин.

У окр. подринском:

Г. Јеврем Матић за привременог учитеља школе љубовићке с годишњом платом од 600 дин.

Г. Радован Мићић, за учитеља школе горњо-буквичке с годишњом платом од 800 дин.

У окр. пиротском:

Г. Арсеније Пантић за учитеља школе стрелачке с годишњом платом од 800 дин.

У окр. топличком:

Г. Андрија Живковић за учитеља школе бошњачке с годишњом платом од 800 дин.

У окр. љупријском:

Г. Станоје Николић за учитеља школе бигреничке, с годишњом платом од 800 дин.

Г. Михаило Протић за привременог учитеља школе дубничке, с годишњом платом од 600 дин.

Постављења свршених богослова.

Актом г. министра просвете и цркв. послова од 23 јула 1881 год. постављени су ови свршени богослови за учитеље основних школа

У окр. алексиначком :

Г. Аранђел Живановић, за привременог учитеља школе суботиначке, с годишњом платом од 600 динара.

У окр. београдском :

Г. Јефта Анђелковић, за привременог учитеља школе остружничке, с годишњом платом од 600 дин.

У окр. јагодинском :

Г. Илија Вукићевић, за привременог учитеља школе ратковачке, с годишњом платом од 600 дин.

У окр. крајинском :

Г. Владимир Пешић, за привременог учитеља школе рајачке, с годишњом платом од 600 дин.

Г. Никола Казимировић, за привременог учитеља III и IV раз. школе јабуковачке, с годишњом платом од 600 дин.

Г. Драгољуб Поповић, за привременог учитеља школе голубињске, с годишњом платом од 600 дин.

Г. Лазар Поповић, за привременог учитеља школе метришке, с годишњом платом од 600 дин.

Г. Радисав Давидовић, за привременог учитеља школе подвршке, с годишњом платом од 600 дин.

У окр. крушевачком :

Г. Михаило Милосављевић, за привременог учитеља школе павличке, с годишњом платом од 600 дин.

У округу београдском :

Г. Радивој Живановић, бив. учитељ за учитеља основне школе конатичке, 17 Јула.

У округу врањском :

Г. Панта Манојловић, бивши учитељ беллински

У окр. нишком :

Г. Тома Стојадиновић, за учитеља III и IV раз. школе власотиначке с годишњом платом од 800 дин.

У окр. подринском :

Г. Филип Симић, за привременог учитеља школе доњотрешњичке, с годишњом платом од 600 дин.

У окр. пожаревачком :

Г. Филип Мијатовић, за привременог учитеља школе црљеначке, с годишњом платом од 600 дин.

Г. Михаило Стојаковић, за привременог учитеља школе стамничке, с годишњом платом од 600 дин.

Г. Ђорђе Јовановић, за привременог учитеља школе забрђске, с годишњом платом од 600 дин.

Г. Владимир Аџековић, за учитеља школе суво-долске, с годишњом платом од 800 дин.

У окр. смедеревском :

Г. Милутин Јеленић, за привременог учитеља школе осинаоничке, с годишњом платом од 600 дин.

У окр. шабачком :

Г. Ђорђе Томић, за привременог учитеља школе меховљанске, с годишњом платом од 600 дин.

у Босни, за учитеља III разреда школе вранске, 2 Јула ове године.

Г. Милутин Живојиновић, бив. учитељ, за учитеља III одељка I разреда основне школе ужичке 14 јула 1881.

ПРЕМЕСТАЈИ НАСТАВНИКА ОСНОВНИХ ШКОЛА.

У окр. алексиначком :

Г. Матија Милетић, привремени учитељ X класе школе сталаћке, у окр. крушевачком, за привременог учитеља исте класе, школе мозговачке, 22 Јула.

У Београду :

Г. Сава Шаргић, учитељ III и IV разр. школе убске, за учитеља III и IV разреда вежбаонице учитељске школе, 22 Јула.

У округу београдском :

Г. Коста Живковић, привремени учитељ X класе основне школе конатичке, за учитеља исте класе школе борачке, 16 Јула.

Г. Паун Милекић, учитељ VIII класе школе рушањске, за учитеља исте кл. школе лесковачке, 22 Јула.

Г. Илија Анђелковић, учитељ X кл. школе сибничке, за учитеља исте класе школе пружатовачке, 22 Јула ове године.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Г. Павле Павловић, учитељ VIII класе школе лесковачке, за учитеља исте класе школе сибничке 22 Јула ове године.

Г. Глигорије Гавриловић, учитељ VIII класе школе остружничке за учитеља исте класе школе неменикућске, 22 Јула.

Г-ђица Роксанда Обрадовићева, привремена учитељка X класе школе барајевске, за привремену учитељку исте класе школе рушањске, 22 Јула.

Г. Живота Ђорђевић учитељ X кл. шк. неменикућске, за учитеља исте класе школе врчинске.

Г-ђица Цвета Калаћева, учитељка школе пружатовачке, за учитељку школе сремичке, по молби, 22 Јула.

Г. Захарије Манојловић, заступник учитељски школе ритопечке, за заступника учитељског школе барајевске, 22 Јула.

Г. Сима Богдановић, заступник учитељски школе даросавачке, за заступника учитељског школе ритопечке, 22 Јула.

У округу ваљевском:

Г. Ђорђе Костић, учитељ VIII класе школе новачке, за учитеља исте класе школе бајевачке, 22 Јула ове године.

Г. Петар Јовановић, учитељ I разреда II одељења школе лесковачке, за учитеља школе новачке по молби, 17 Јула ове године.

У округу јагодинском:

Г. Алекса Величковић, учитељ III разреда основне школе јагодинске, за учитеља IV разреда исте школе, 16 Јула.

Г. Павле Јеврић, учитељ IV разреда основне школе јагодинске, за учитеља I одељења II разреда исте школе, 16 Јула.

Г. Стеван Јанковић, учитељ II разреда I одељења основне школе јагодинске, за учитеља III разр. исте школе, 16 Јула.

у окр. крагујевачки

Г. Коста Ђорђевић, учитељ VIII класе школе крњевске, за учитеља исте класе школе грошничке. по молби,

Г. Марјан Павловић, заступник учитељски школе горњо-буковичке, у окр. подринском, за заступника учитељског школе рабровачке, по молби, 22 Јула.

Г. Михаило Ризнић, приврени учитељ X класе школе дубничке, у округу ћупријском, за привременог

учитеља исте класе III и IV разр. школе лаповске, по молби, 22 Јула.

Г-ђа Војислава Ризнићка, учитељка школе бобовске, у окр. ћупријском, за учитељку I и II раз. школе лаповске, по молби, 22 Јула.

У окр. крушевачком:

Г. Танасије Радовановић, учитељ IX кл. школе рајачке, у окр. крајинском, за учитеља исте кл. школе врбничке, 22 Јула. по молби.

Г. Петко Максимовић, учитељ X класе школе велико-планске, у окр. смедеревском, за учитеља исте класе школе сталаћске, по молби.

Г-ђица Милева Тодоровићева, учитељка IX кл. школе ковачевачке, у окр. смедеревском, за учитељку исте класе II разреда мушке школе трстеничке, по молби, 22 Јула.

у округу крајинском:

Г. Станоје Богичевић, учитељ школе кладушничке, за учитеља школе рашаначке, по молби 17 Јула.

Г-ђица Јелена Јокићева, учитељка IX кл. школе узвећске, у окр. шабачком, за учитељку исте класе женске школе брзопаланачке, 22 Јула.

Г. Петар Марковић, учитељ X класе школе луковске, с истом класом, за учитеља школе петровоселске, по молби, 17 Јула.

У округу књажевачком:

Г. Сима Јеротић, учитељ школе изворске, за учитеља II разреда I одељења школе књажевачке, по молби, 24 Јула.

Г. Божидар Кузмановић, учитељ II разреда I одељења школе књажевачке, за учитеља школе изворске, 24 Јула.

У округу нишком:

Г. Димитрије Стојановић, учитељ II разр. школе власитиначке, за учитеља школе габровачке, 18 Јула.

Г. Павле Поповић, учитељ VIII класе III разреда школе врањске, за учитеља I разреда 2 одељења шк. лесковачке, по молби, 18 Јула.

Г. Урош Благојевић, учитељ VII класе IV разр. школе врањске с истом класом, за учитеља школе власитиначке, 17 Јула.

У округу подринском:

Г. Анта Голубовић, учитељ школе црниљевске, за учитеља II, III, и IV разреда школе крупњачке, 25 Јула по молби.

У округу пожаревачком:

Г. Илија Миљковић, учитељ школе црњеначке за учитеља III и IV разреда петровачке школе, по молби. 17 Јула ове године.

Г. Петар Марковић, учитељ III и IV разр. вежбаонице при учитељској школи у Београду, за учитеља школе вуковачке.

Г. Павле Новаковић, учитељ X кл. школе осипаоницке, у окр. смедеревском, за учитеља исте класе школе милатовачке, 22 Јула.

У округу рудничком:

Г. Срећко Ђурић, учитељ VIII класе школе врчичке, у округу београдском, за учитеља исте кл. школе савиначке, по молби, 22 Јула.

Г. Милош Мимовић, учитељ IX класе школе суводолске, за учитеља исте кл. школе смрдљиковачке, по молби, 17 Јула ове године.

У округу смедеревском:

Г. Периша Ђекић, учитељ I и II разреда основне школе паланачке, за учитеља III и IV разреда исте школе, 17 Јула.

Г. Гаврило Марковић, учитељ школе водичке, за учитеља I и II разреда основне школе паланачке, по молби, 17 Јула.

Г. Светозар Вујичић, учитељ X класе школе грошничке у окр. крагујевачком, за учитеља исте класе школе крњевске, по молби.

Г. Никола Дамњановић, учитељ III и IV разреда школе лаповске, за учитеља III и IV разреда школе лозовичке, 22 Јула.

Г. Илија Николић, учитељ I и II разреда школе лозовичке, за учитеља II раз. школе лозовичке, 22 Јула.

Г-ђа Милка Дамњановићка, учитељка I и II раз. школе лаповске, за учитељку I разреда школе лозовичке, 22 Јула.

Г. Мирко Миљковић, учитељ IX класе III и IV разреда школе лозовичке, у округу смедеревском, за учитеља исте класе школе ново-аџибеговачке, 22 Јула.

Г. Милан Протић, учитељ школе рамаћке, у окр. крагујевачком, за учитеља школе велико-планске, 22 Јула.

Г. Јован Миленковић, учитељ VIII класе школе ново-аџибеговачке, за учитеља исте класе школе ковачевачке, по молби, 22 Јула.

У округу топличком:

Г. Михаило Јовановић, учитељ III и IV разреда школе власотиначке, за учитеља I одељења I разреда школе прокупачке, 17 Јула.

У окр. ужичком:

Г. Михаило Шуњеварић, учитељ IX класе школе мачкатске, за учитеља исте класе I разр. школе појешке, по молби, 22 Јула.

Г. Јаков Васовић, учитељ школе заглавачке, за учитеља III и IV разр. школе мачкатске, по молби, 22 Јула.

Г. Вуле Костић, учитељ школе буковичке, у окр. крагујевачком, за учитеља шк. придворичке, 22 Јула.

Г. Сава Ђуровић, учитељ школе дубске, за учитеља I и II разреда школе мачкатске, по молби, 22 Јула.

Г-ђица Томанија Трајковићева, привремена учитељка X кл. женске школе третеничке, за привремену учитељку исте класе II разр. женске школе ужичке, по молби, 22 Јула.

У округу њупријском:

Г. Михаило Поповић, учитељ школе црквеначке, за учитеља школе гложанске, по молби, 17 Јула.

Г. Милан Вељић, учитељ X класе школе бигреничке за учитеља школе доњо-видовске, по молби 22 Јула.

Г. Светозар Поповић, учитељ IX класе школе доњо-видовске, за учитеља исте кл. школе црквеначке, по молби, 22 јула.

У округу црноречком:

Г-ђица Јелена Илићева, привремена учитељка X кл. школе брзопаланачке, за учитељку X кл. женске школе у Злоту, 22 Јула.

Г. Миленко Пауновић, учитељ VIII класе школе подвршке, у окр. крајинском, за учитеља исте класе школе луковачке, 22 Јула.

У окр. чачанском:

Г. Васа Поповић, учитељ основне школе студеничке, за учитеља II разреда основне школе чачанске, по молби, 16 Јула.

Г. Јован Радукић, учитељ школе павличке у окр. крушевачком, за учитеља I и II разреда школе студеничке, 22 Јула.

Г. Андрија Јевтовић, привремени учитељ X класе школе придворичке, у окр. ужичком, за привременог учитеља исте класе III и IV разр. школе студеничке, по молби, 22 Јула.

у окр. шабачком:

Г. Крста Војиновић, учитељ X класе школе петковачке, за учитеља исте класе школе добићке, по молби, 16 Јула 1881. год.

Г. Милан Павловић, учитељ школе добићке, за учитеља школе липолишке, по молби, 16 Јула 1881.

Г. Ђорђе Грбић, привремени учитељ X класе основне школе липолишке за учитеља исте класе школе петковачке, 16 Јула.

Г. Јосиф Чупић, учитељ школе меховљанске, за учитеља школе накучанске, по молби 22 Јула.

Г. Павле Беловуковић, учитељ школе кривајске за учитеља школе засавичке, по молби, 22 Јула.

Г. Радивоје Ковачевић, учитељ школе засавичке, за учитеља школе кривајске, по молби, 22 Јула.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Г-ђа Катарина Милосављевићка, учитељка X
класе школе мајданпечке, за учитељку исте класе
школе прховске, по молби, 22 Јула.

Г-ђа Драга Пешићка, учитељка женске школе

злотске, у окр. црноречком, за учитељку школе уз-
већске, по молби, 22 Јула

Г. Петар Причевић, учитељ II, III и IV разреда
шкл. крупањске, за учитеља школе црнилевске, 24 Јула

Пензионирани наставници основних школа.

Г. Аћим Поповић, учитељ VII класе школе врбничке у окр. крушевачком 22 јула.

Г. Димитрије Јовановић, учитељ III и IV разреда основне школе паланачке, 17 јула.

Разрешења од дужности наставника основних школа.

у окр. београдском:

Г-ђица Јелисавета Марковићева, привремена
учитељка X класе школе сремачичке, 22 јула.

у окр. крагујевачком:

Г-ђица Љубица Нинићева, учитељка школе коп-
ларске, по молби, 29 јула 1881

У округу крајинском:

Г-ђица Анка Спасићева, учитељка I разреда
женске школе неготинске, по молби, 28 јула.

У округу књажевачком:

Г-ђа Милева Жујевићка, учитељка II и III раз-
реда женске школе књажевачке, 24 јула.

У округу пиротском:

Г. Манојло Кантаревић, привремени учитељ X
ла се школе суковске, 24 јула.

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА.

О ГОДИШЊИМ ИСПИТИМА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

за 1880-81 школску годину.

I

ИЗВЕШТАЈ

г. К. Алковића, професора велике школе
о испитима из физике у београдским
средњим школама.

Господине министре,

Решењем вањим од 18 Маја ове год. Бр. 3036,
изволели сте ме наименовати вањим изаслаником за
овдешње средње школе, ради прегледа рада из физике
приликом овогодишњег испита, с тим, да вам о резул-
тату овога поднесем извештај, и то према упутству
за овогодишње надзорнике средњих школа од 27 Маја
ове год. Бр. 3231.

Пре свега сматрам за дужност да поменем, како
су се неки испити, које сам као изасланик имао да
обиђем, поклапали са мојом једновременом дужиошћу

у великој школи, те с тога на њи нисам доспео. При
свем том ја сам у стању да се у овом извештају до-
такнем учитељске школе, реалке, богословије, I и II
ниже гимназије; јер сам у свима овим школама био,
ако не на свима, а оно на по једном испиту. У вишој
гимназији заменио ме је, по предходном споразуму и
вашем одобрењу, г. М. Андоновић, професор велике
школе, који ће у свом извештају и овај испит обу-
хватити.

Прелазећи овим у ужи обим извештаја, који вам
као стручни изасланик, имам част да поднесем, дотађи
ћу се понајпре оних тачака вашег упутства, које, по
мом мишљењу, у овакав извештај ући морају.

Тачка под 1.) — У колико се начин предавања
и учења на самом испиту, из питања наставникових
и одговара ученика, сазнати и оценити може, добио
сам уверење, да је, у главnome, и једно и друго до-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

бро погођено и изведено, како у учитељској школи тако и у реалци. Питања су давана из разних предаваних делова и без реда, али је опет свако било одређено и јасно; одговори ученика били су лошији или бољи — према спреми појединаца —, али увек разумни и слободно казати. Нема сумње да су оба г.г. наставника и своја годишња предавања вршили начином, који је добро одмерен према спреми њихових ученика, и удешен према учвршћеним правилима методике и дидактике. Кад би, поред овога, могли г.г. професори своја предавања пропраћати и опитима, тако да својим ученицима све, о чему им говоре, у исто време и покажу, била би физичка настава у обема овим школама без икакве замерке.

У богословији, где физику предаје исти г. професор који и у учитељској школи, испитни одговори ученика доста су изостали иза одговора ученика учитељске школе. Истина је, да ја у овоме употређујем ученике II. разреда богословије, са ученицима који учитељску школу свршавају, и да то чиним на релативно маленом броју преслушаних у обема школама. Но и ја сам ово обоје имао у виду кад сам ону оцену изрекао. Држим да је овоме узрок то, што је, при једнакој предходној, паралелна спрема богословских ученика за физику, много слабија од оне која се у учитељској школи добија. Природно је, да се у обема овим школама не може исти начин предавања са истим успехом применити. По моме мишљењу валао би све дотле, док се богословска школа не реорганизује, предавати у њој експерименталну физику у најстрожијем смислу речи т. ј. тумачити природне појаве приликом опита, а не упуштати се у никаква научна доказивања, ван оних која се аритметиком извести дају.

У обема овдешњим нижим гимназијама предаје се физика у III разреду, дакле већином правој деци. чији млађани, јоште мало обрађени ум тешко појима сухопарне егзактне истине, како су већином оне, из којих се састоје физички закони. Са тога овде може бити места само елементарној физици са чисто очигледном наставом. Али извођење оваке наставе тражи поглавито двоје: потцуну збирку физичких справа, и уметност наставника да са њима рукује. Међутим у обема овим школама налазе се физички кабинети тек у првом зачетку. И кад би г.г. наставници били и у експериментисању вешти, и за очигледну наставу, или сами заузети, или на њу прописом упућени, опет би, при оваком стању поменутих збирака, врло често принуђени били, да и најпростије физичке појаве, место да их истински покажу, речма описују и цртежом престављају. Последице оваквог погрешног, јер неприродног, начина предавања елементарне физике, опажају се јако на испиту

у одговорима ученика; јер деца, не могау да разуму говор свог наставника о догађајима и предметима, које нису никад, па ни тада, ни чула ни видеала, дохватају школску књижицу, и из ње уче лекцију по лекцију на памет, с много труда а мало разумевања.

Тачка под 2) — Оцена висине знања, до које се са физичком наставом у појединим школама допрло може бити само релативна, и то према оној, која је за сваку школу посебица као највећа одређена и обележена.

Из учитељске школе и богословије, где се свеколика школска настава наших учитеља и свештеника завршује, треба да се и из физике изнесе толико знања, колико је за будући озбиљни задатак ова два важна друштвена реда потребно, а то је у најмању руку, тако познавање најобичнијих природних појава и њихових закона, да их могу и другима објаснити и најкориснијој примени научити.

И заиста ово је скоро постигнуто са оним учитељским кандидатима, који излазе из учитељске школе; јер поред лепог, чисто физичког знања, добијају ови у тој школи и не мања количине знања из хемије, природне историје и елементарне математике, а ове се узјамце попуњују и чине целину, са којом се самостални учитељски рад може да одпочне и успешно да развија.

Да се све ово не може тврдити и за ученике наше богословије, види се већ из оног дела тачке под 1) овог извештаја, где сам казао, да је овогодишњи испитни резултат у II разреду те школе недовољан, и да се бољи само у измењеним приликама постићи може. С обзиром на то, да се у II разр. богословије завршује Физика и да је према томе, испит у тој години, мерило физичког знања код свршеног богослова, мора се рећи: да је оно мало за образована човека у опште, а тим пре за онога који свештеничком реду припада.

Са учењем Физике у реалци и гимназији хоће у главном, ово троје да се постигне. Прво, да она послужи као помоћна наука неким другима, које се у средњим школама, са њоме упоредо или после ње, предају. Друго, да користи у практичном животу и оним младићима, који завршују своје образовање са целим тим школама или само њиховим нижим разредима. Треће, да та физичка знања послуже као солидан основ, на коме се, кад ученик пређе у велику школу, може подићи целоставна зграда, која би се звала научна Физика.

У Реалци, где се Физика предаје у IV и V разреду, где предходна и упоредна спрема ученика из других наука иде на руку физичкој настави добивена знања из Физике, добро задовољавају захтеве саме ове а и велике школе, мање добро оне, које тражи

практични живот од оних ученика, који из те школе одма у њега уђу. За ове је од највеће вредности корисна примена оних теоријских знања којима су се у школи учили, а баш у овоме слабо су упућени.

Поделом наше гимназије на нижу и вишу, ишло се јамачно на то, да и она деца, која из разних узрока не могу да сврше више од 4. разреда гимназије опет добију неко заокруљено знање, из свију оних наука, које су за живот најважније. Нема сумње да је ова, овако мотивисана подела, узрок што је и физичка настава у гимназији подељена у два завршна курса: нижи за елементарну и виши за експерименталну Физику, и што је исти курс пао у III разред. О целисходности ове поделе казаћу мало ниже моје мишљење, а овде где је о оцени добивених знања реч, изјављујем моје уверење, да је учење Физике у III разреду по садањем начину, бескорисно; јер добивена знања, нити су довољна спрема за друге сродне науке, нити за виши курс Физике, а најмање још за практични живот.

Тачка под 3) Од неколико година на овамо, од како као министарски изасланик обилазим испите у средњим школама, ја сам у извештајима исказивао моје мњење и о способностима г.г. наставника. Мило ми је да овом приликом могу све оно, што сам дојаско о г.г. професорима Физике у реалци и гимназији похвалнога казао, не само поновити, но још додати: како сам на овогодишњем испиту, код обојице опазио принове, које сведоче о њиховом трајном раду да се одрже на висини свога позива.

Предавач Физике у I нижој гимназији јоште је новак у наставничком послу, а успешно предавање Физике у III разреду према свему ономе што сам доведе о томе навео, врло је тешко; с тога би било и рано и неправдо, изрицати одсечну оцену о његовој способности и то по самом успеху ученика који се на једном испиту опазио.

У II нижој гимназији у току прошле године, два су наставника Физике умрла, трећи је премештен, а четврти је пред сам испит дошао и овај држао. Наравно је да у оваким приликама не може бити ни помена о ценењу наставничке способности.

Тачка под 4. — По тврђењу г.г. школских старешина свуда су г.г. наставници Физике поднели школском савету програме својих предавања, и то у своје време. Колико сам на испитима могао опазити свуда су предавања и свршена у границама дотичних програма а са успехом какав сам у тач. под 2) овог извештаја за сваку обележио.

Тачка под 6) — И ако је непобитна истина да су школске библиотеке и збирке непосредни извор из кога наставници могу себе учити, па тим начином и извор науке и наставе ученика снажити и богачити

као што изречно тачка 7. вашег упуства гласи; опет је тим изворима, све дојаско, тако слаба пажња поклањана, да се из њих врло мало духовне пиће добити могло. Остављајући осталој г.г. изасланицима опис стања оних збирака, које њиховој струци припадају, ја ћу се овде ограничити само на извештај о стању физичких кабинета овдашњих средњих школа.

Физички кабинет учитељске школе, — ма да је далеко од потпуности — стоји јоште по најбоље како по броју тако и по квалитету појединих справа; много лошије стоји и у једном и другом погледу кабинет реалке, што по мом пређашњем познавању вреди и за кабинет гимназије: а оно мало физичких справа што их има у I и II нижој гимназији и богословији, једва да се може научном збирком да назове. Но поред тога, што у овим збиркама по некојег врло важног физичког апарата никако нема, стоје многи од оних што су ту неупотребљени: или с тога, што су тако покварени да би их само механичар могао оправити, — за што би ваљало платити, или с тога, што им не достаје нешто, — што би се морало купити; а ни за једно ни за друго, или се нема прилике или се нема нужних новаца.

Према онаком схваћају важности научних збирака, како се из горе наведених речи вашег упуства огледа, ја сам тврдо уверен, господине Министре, да ће се живо радити на томе да се оне што боље и скорије попуне. Ја сам не мање уверен да ће се у исто време учинити све што ујемчава трајну корисну употребу свега онога што је у њима прибрано. По мом мишљењу ово би се најсигурније постигло, кад би се: 1 установила овде (у великој школи) једна механична радионица, у којој би се, поред врађења изнова чистили и оправљали инструменти и апарати свију научних збирака, и кад би се, 2 сваком физичком кабинету, поред суме за принавања справа, одредила сразмерна сумица за набавку разних ситница — утенсилија — без којих се опити не могу да граде.

Тачка под 10. — У алинеји другој ове последње тачке вашег упуства препоручујете стручним изасланицима да кажу своје мишљење о томе, како би се извесне науке у врстиле у нов наставни план за гимназију и са по колико часова.

И ако је врло тешко дати овако мишљење, без ближег познавања свега онога, што ће и како ће у тај план ући, ја сам и опет, следећи вашем позиву, о овоме и самостално размишљао и с другима се обавештавао, и на крају тога, у стању сам да наложено питање, у колико се моје струке дотиче, дамем следећи одговор.

Ако се и даље остане при садањој подели гимназије на *нижу* и *вишу*, онда би по мом мишљењу требало преместити први елементарни курс Физике

из III у IV разред; јер су деца у овоме разреду и природно развијенија и вештачки спремнија од оне у III разреду. Програм елементарне Физике, која би се у овом разреду предавала, морао би да обухвати све делове Физике, али из сваког овог само обичне појаве и њихове законе, биране по користи примене у обичном животу. Метод предавања ове прве наставе у Физичи, треба да је индуктиван, а сама настава очигледна, тако да се докази изводе поглавито показивањем. Довољно би било 3—4 часа недељно преко целе године. — Други, виши курс Физике дошао би у овом случају у VI разред, где би се предавала цела експериментална Физика. Овде би се, поред опитне потврде, морали да предају и науче и сви они теоријски докази природних закона, којих извођење не захтева више математично знање, но оно што га даје елементарна математика. Број часова дозвољан би био 5—6 недељно преко целе године.

Ако би се постојећа подела гимназије ма из којих разлога, напустила онда би требало предавати само експерименталну Физичу, и то у V и VI разреду са по 4. часа недељно, преко целе године у сваком разреду. Но ово препоручујем за случај ако се усвоји: да математика почне у IV а сврши се у VI разреду; да се Хемија предаје у VI или VII разреду; и нај-последње, да природна историја и космографија дођу после Физике дакле у VIII разред.

На захтев готов сам поднети детаљисане програме, по којима би, по мом мишљењу, ваљало предавати Физичу у нашим средњим школама, и написати школске књиге за ученике.

20 Јула 1881 год.

у Београду

Господина Министра
познати

Ј. АЛКОВИЋ
професор велике школе.

II

ИЗВЕШТАЈ

Г. Платона Кулаковског, професора велике школе о годишњим испитима из руског језика у београдским средњим школама.

Господине министре

Услед Вашег наређења од 27 маја ов. год. ја сам походио испите из руског језика у београдским средњим заводима у којима се овај језик предаје. Али на жалост, није ми било могуће да присуствујем на свима испитима јер су се често дешавали у један дан у разним заводима или у то време кад

сам морао да присуствујем на испиту у Великој Школи.

Предавање нових језика у школи има другу целъ него предавање старих класичних језика, па с тога мора ово имати у неколико и особити систем. Методе предавања францеског, немачког или маког другог страног језика, морају бити пре свега практичне, јер и целъ тога предавања има практични карактер. Ако су ђаци добили толико знања туђег језика да могу разумевати кад што читају на том страном језику, онда је целъ постигнута; а као најбољи резултат може се сматрати такав успех. кад су ђаци осим тога добили у школи такво познавање језика да владају њиме писмено и усмено.

Што се тиче руског језика у српској школи, он може, поред практичне цели, због које се и предаје да буде од велике помоћи за темељно изучавање самога српскога језика, као један од најсроднијих језика и по својој Фонетици, и по етимологији и по саставу речи. Али то блиско сродство српског језика и руског и ставља тешке пречоне за изучавање његово. Једна од таквих тешкоћа је руски нагласак, који српски ђаци могу да науче само за дуго време и неуморним пажљивошћу. Морам приметити, да су професори у свима школама, где се сад предаје руски језик, обратили своју пажњу на нагласак руских речи, и у том одношају учињен је велики напредак у сравањењу са прошлим годинама, — Заиста ученице у Вишој женској школи, у Богословији и Учитељској школи сад су боље читали руски и ја сам опазио, да су се они навикли у неколико на руски нагласак. —

Друга добра страна успеха коју сам опазио на испитима из руског језика ове године, то је, што су свуда ђаци боље него пре знали руске граматичке облике и доста добро мењали именице и глаголе. Нису се већ више чуле такве погрешке какве су биле обичне на испитима прошле године, ма да се може желети још више успеха у познавања руске граматике. Мислим, да би упоређивање руских облика са српским могло имати вредности и за дубље познавање српског језика и да би се ђаци могли лако упознати у неколико и са историјом двају сродних језика. Овде не могу да прећутим да немање руске граматике у српској школској књижевности — која би била написана специјално за Србе и упоредно са српском граматиком — може бити да је највише криво што у изучавању руске граматике још није добијен потпуно жељени резултат. Професори руског језика били су приморани да уче своје ђаке по књизи: »Учитељ руског језика,“ или диктирати правила граматичка, писати облике руских именица и глагола и т. д.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Што се тиче руских читанака, то се и овде види стварна оскудица. Мени се чини, да би добро било набавити за вишу женску школу и два прва разреда Богословије неколико *хрестоматија* из Русије. — У старијим разредима може се с коришћу употребити читавка коју сам ја саставио као што се и употребљава Читанка г. Проте Павловића како су у њој одломци из разних црквених беседа и поука с коришћу се може употребити за један од разреда Богословије. Но познавање уметничке (лепе) руске књижевности и њеног језика само из те једне књиге не може се добити

У учитељској школи, где сам био на два испита, приметно сам да ђаци имају доста тачно знање руских речи; кад би им се дала прилика да још неко време уче руски они би заиста могли знати руски језик тако да би се слободно служили руском књижевношћу. — У Богословији на жалост, могао сам присуствовати само један пут на испиту и то у II разреду. Ту су ђаци одговарали добро, а неки од њих преводили и то што нису пре учили. Види се да они знаду доста речи и прилично су упознати са склопом руске синтаксе. — У вишој женској школи

особито је оригинално то што је учитељка руског језика давала да ученице и на памет уче лепе руске стихове чега у осталим школама нисам на жалост приметно. На испиту је учитељка тражила од ученица да оне пишу превод српских реченица на руском језику, а то има велики значај за изучавање руског правописа. — Нарочито су добре успехе показале ученице најстаријег разреда, јер су оне добро преводиле са руског на српски по моме избору тешке комаде које нису никако читале.

У опште може се констатовати факт, да у свима школама што се тиче предавања руског језика види се напредак како у методу предавања тако исто и у резултатима знања које су ђаци постигли у руском језику.

Са особитим поштовањем, Господине министре, и одличним уважањем остајем.

25 Јула 1881 год.
у Београду

П. **ЋУМАКОВСКИ**
професор велике школе

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈИ ДИРЕКТОРА

О СТАЊУ СРЕДЊИХ ШКОЛА У 1880—81 ШКОЛСКОЈ ГОДИНИ.

I

ИЗВЕШТАЈ

Г. Милоша Давидовића, директора, о стању ваљевске ниже гимназије.

Господину министру просвете и црквених послова

Према закону о устројству гимназија и распису ПБр. 2273 од 17 маја прошле године узимам слободу поднети господину Министру свој извештај о ваљевској нижој гимназији за 1880—81 школску годину.

I Наставнички програми

Сва господа наставници свршили су своје предмете по програмима, које је савет професорски у почетку школске године прегледао и одобрио.

Највећи део предмета свршен је доста рано, те је отуда остало довољно времена, да се предмети понове и ученици чешће пропитују. Поједини предмети свршени су:

Физика и словенски језик у половини марта;
Српски језик крајем месеца марта;

Алгебра у половини маја;
Практична геометрија, српска и општа Историја крајем априла;
Земљопис крајем априла у I и II разреду, и око половине маја у III разреду.
Космографија и зоологија крајем марта;
Хемија у половини марта;
Ботаника у почетку марта
Минералогичка крајем месеца Јануара;
Немачки језик око половине априла;
Рачуница у II разреду крајем месеца фебруара, у I и III крајем марта.

II Рад професорског савета

У течају ове школске године савет професорски поред обичних својих послова, бавио се приликом прегледања поднетих му наставничких програма овим питањима: на који начин да се географска настава подели, да она не буде голо учење на памет као до сада него да се ученици с једне стране за ту науку заинтересују и да се с друге стране несразмеран број слабијих ученика у тој науци смањи?

У овоме питању савет је скоро једногласно, без једнога гласа, усвојио ово гледиште:

1. Географска настава и у гимназији ваља да иде од познатог непознатоме: најпре околина, па онда остали свет.

2. Географску наставу ваља непрекидно да прати картографско цртање, и то да не буде голо извлачење црта, без икаквог разумевања о значењу истих, него то ваља да буде право картографско цртање у оном обиму, у коме се оно у нижим школама напреднијег света предаје и обрађује на пр. у немачким школама.

3. Научна географска грађа да се међу поједине разреде овако распореди: у I разреду *Орохидрографија Европе*, уз картографско цртање; у II разреду *Орохидрографија осталих делова света*, уз картографско цртање; у III разреду цео земљопис с нарочитим погледом на политичку географију уз картографско цртање.

4. У целој географској настави треба обраћати пажњу и на важније историјске догађаје, који су се на једном или другом месту десили. То би ученике заинтересовало, те би поједине ствари из географије боље памтили, те кратке историјске напомене служиле би доцније као грађа за учење српске и опште историје.

То мишљење професорског савета ја сам с писмом својим од 11 децембра пр. г. Бр. 287 спровео господину Министру на оцену и одобрење, па је господин Министар писмом својим од 17 децембра пр. године ПБр. 6775 одговорио, да се предложене измене наставног плана за сада не могу усвојити, пошто ће и онако скоро изаћи нов наставни план за гимназију, па ће се том приликом земљопис другаче распоредити, ако садашњи распоред у чему неудесан буде.

III Ручне школске књиге и помоћне наставничке књиге.

Сви предмети, осим Хемије, предавани су по ручним штампаним књигама. Допуне исправке и објашњења чињена су или у самој књизи, поред штампаног текста, или су читаве партије предмета диктиране. На први начин рађено је у српском језику, Физичи, Алгебри, и Геометрији, Рачуници, Земљопису, Општој и српској историји и Минералогiji. На други од помених начина рађено је у Ботаници, Зоологији, Космографији и Хемији, која је цела диктирана.

Ове белешке и допуне рађене су по извештају дотичне г. наставника:

У словенском језику по делима Даничића и Буслајева. Белешке су се највише тичале науке о гласовима, која је по извештају г. наставника у Живановића граматички непотпуно обрађена.

У космографији диктирано је, по Müller-овој књизи: *Kosmische Physik* и Diesterveg-овој *Popul. Pimmelskunde*. Диктирано је, вели дотични г. наставник, због тога, што је ручна књига тако непосредна да му у предавању не само није помагала него му још и сметње чинила.

Зоологија диктирана је по Лајнису и Беницу, диктандо износи 4 табака. Диктирано је, вели се у извештају дотичног г. наставника, ради тога, што је анатомски део, у књизи Црногорца, по којој је предмет предаван веома скучен.

У Ботаници диктандо износи три табака по Лајнису и Беницу. Диктирано је, вели се у извештају због тога, што је у ручној књизи физиолошки и хистолошки део необрађен.

Диктандо Хемије износи 10-15 табака белешака по мањој Росковој Хемији, по Хемији Беница и Zängerl-a. Диктирано је ради тога, што ручне књиге на српском језику нема. О диктирању могло би се у опште рећи, да је у овој години веома мало диктирано, у сразмери према прошлој години, гледало се да се ма од које руке ученицима олакша, па је то и тиме чињено, што је негде по увиђавности самог дотичног наставника, негде опет по оцени савета професорског диктирање на најмању меру свођено.

IV Писмени задаци

Давање писмених задатака ишло је по пропису, који о томе постоји и по распореду састављеном по том пропису у почетку школске године.

Поред обавезног давања задатака из немачког језика и рачуна, нека су г.г. наставници давали писмене задатке из других предмета, у којима давање задатака није обавезно. Тако је рађено у земљопису (у III разреду један пут недељно, у II разреду на 15 дана један задатак), Космографији и Јестаственици (по 2-3 задатка у течају целе године).

Да би се видело какви су задаци давани изложу овде неколицину таквих задатака из рачуна.

Задаци за I разред:

За 31.28 динара добије се 12 Хектолитра, колико ће се добити за 19.455 динара?

Неко купи 10 килогр. шећера по 1.20 динара, 8 килогр. по 1.25 и 7 килогр. 1.30 динара, колико у средњу руку стаје 1 килограм?

Један сребрни суд тежак је 8 килограма, у сваком килогр. има 816 грама чиста сребра кад се за тај суд плати 223 фор. и 56 новч. пошто се онда рачуна килограм чиста сребра?

Задатци за II разред

Имамо четири броја : први је $25\frac{1}{8}$, други је за $8\frac{3}{4}$ већи него први, трећи је $12\frac{3}{5}$ мањи него други, четврти је раван разлици између првог и трећег, колико сва четири броја укупно, износе ?

Неко купи каве и шећера за $28\frac{11}{25}$ динара, и то пола новаца да за каву, пола за шећер, кад 1 килогр. шећера вреди $1\frac{13}{25}$ динара, а 1 килогр. каве $2\frac{6}{25}$ динара, пита се колико ће он каве, колико шећера добити ?

Задачи за III разред.

Неко купи 90 комада какве робе по 7 динара и 25 п. и добије на сваки 15 комада по 2 комада бадава, пошто га сваки комад стаје ?

Од три једнака капитала, од којих је један издат у зајам по $4\frac{1}{2}\%$ други по 5% трећи по $5\frac{1}{2}\%$ добија се годишње интереса 1240 динара, колики је сваки тај капитал ?

Колико стаје килограм шеничког хлеба : кад је 1 хектолитар шенице тежак 77 килогр. кад се од 100 килогр. шенице добије 77 килогр. брашна, кад се од 1 килограма брашна испече $1\frac{1}{4}$ килограма хлеба, и кад је цена шенице на хектолитар 16.3 динара ?

Из немачког језика давате су из Траутових књига српске реченице да се на немачки преведу.

Из Земљописа задавати је да се прецртају мапе на пр. мапа Европе.

Из јестаственице давато је ученицима да опишу на пр. позвате им српске минерале, да опишу варијетете кречњака и т. д.

Сви писмени задатци готово су на један начин прегледани : сви су прегледани и поправљани, па су онда ученицима враћани, и том је приликом дотични наставник објашњавао оне погрешке, које се у већине налазе. У рачунским задацима погрешни су радови често на самом часу поново рађени и објашњавани, али то је само онда чињено, кад би сви или већина који задатак погрешно решили.

V Напретци у науци хришћанској, српском језику и немачком језику.

О науци Хришћанској не би се имало шта ново казати, поред онога, што је већ у извештају прошле године, штампаном у »Просветном Гласнику,« казато.

За српски језик дотични г. наставник вели да није нашао ни на какве особите тегобе. Заиста, судећи по оценама, напредак је у II, III и IV разреду повољан. Али друго се не би могло ни очекивати у науци, где су све ручне књиге обрађене, друкчије не би смело ни да буде у месту, где се овако лепо српки говори, као што се у овоме месту говори.

Што напредак у српском језику није у I раз. онакав исти као у старијим разредима, г. наставник то објашњава недовољном спремом, са којом деца долазе из основних школа и великим обимом рада, што га ученици I разреда имају у српском језику да савладају. По програму у I разреду има се изучити наука о гласовима и облицима имена. По свој пак прилици биће томе главни узрок недовољна пажња и олако пропуштање на пријемном испиту. Али о томе доцније.

За немачки језик гледајући на оцене, могло би се рећи, да је напредак у опште повољан.

Немачки језик предаван је по Траутовој граматици, и настава је наравно више практична него теориска.

VI Природне науке, рачуница, алгебра и геометрија.

Од природних наука заслужују спомена као наставни предмети само Физика, Ботаника и Хемија. То су три науке, у којима се на испиту могло видети, да су ученици из њих што научили и то научили свесно и с разумевањем ствари, о којима се у тим наукама говори, научили гледањем и проматрањем. Све друге гране природних наука (Зоологија, Минералогика и Космографија) учене су више на памет и без самосталних ученичких радова, те се по томе о напретку из тих наука нема шта ни спомињати.

Из хемије учињено је, по извештају дотичног г. наставника 15 разних огледа. Огледи су, вели, сви добро испали. Да је имао више средстава, он би, вели и више огледа учинио.

У Физичи учињено је са успехом до 150 разних огледа, како се у извештају дотична г. наставника јавља. Поред тога г. наставник је, вели се даље у његовом извештају, допуштао чешће да ученици и сами поједине простије огледе учине на справама, што их он има на расположењу.

Ради учења Ботанике ученици су више пута у поље извођени.

У Рачуници, Алгебри и Геометрији опажа се леп напредак, и ученици су, може се рећи, довољно свикли да рачунске задатке решавају самостално и без и чије помоћи. Истина у рачуну има у млађим разредима и приличан број слабих ученика, али тај број готово се равна са бројем слабих ученика из других предмета. Тако у I разреду понављају испите њих седморица, и од њих само су тројица, који имају из самог рачуна испит да понове, остали сви имају недовољну оцену још у којем предмету. Такав је исти случај у II разреду где од шесторице који испите понављају само су двојица у самом рачуну слаби, ос-

тали сви слаби су још у којем предмету. Да на сам рачун не долази већи број слабих ученика него на остале предмете, то се најбоље види на оним ученицима, који имају разреде да понове. Тако у I разреду понављају школу шесторица, у II разреду петорица, и сви ови ученици имају недовољне оцене поред рачуна још у два или три предмета, међу тим нема ни једнога, који би због самог рачуна остао да школу понавља.

Што оволики број ученика млађих разреда остаје у рачуну и другим предметима неспреман, томе ће, по свој прилици, бити узрок недовољна пажња на пријемном испиту и у опште на испитима. Веома је значајан појав, да од 13 ученика I разреда, који испите или школу понављају, има само један који на пријемном испиту има општу оцену врло добар, сви остали имају на пријемном испиту општу оцену добар, међу овима су тројца који I разред гимназије већ понављају. Тако исто од 11 ученика II разреда, који испит или школу понављају, само је један био у прошлој години са оценом врло добар, сви остали имали су у прошлој години средњу оцену добар, међу овима су четворица, који су и у прошлој години испите понављали и двојица, који су I разред гимназије приватно учили и на испиту једва су у II разред пропуштени. Још је значајнији појав, да је од петорице ученика I разреда који су ове године у гимназију тек по поновљеном испиту примљени, само један једити срећно прошао, тројицу су у течају школске године њихови родитељи због недовољних оцена послали на занат, а један је остао да разред понови. Сви ови појави рекао бих очито наговешћују да би се већом строгошћу и пажњом на пријемном и осталим испитима учинила подједнака услуга колико гимназији толико и основним нашим школама. Нема сумње, имаће оваким појавима и других узрока, као што је непосредност гимназиског програма за млађе разреде, сувопарност наставе, претерана опширност предавања појединих наставника на штету целокупне наставе, али ипак као главни узрок остаје недовољна спрема деце која се у гимназију примају.

У Рачуници обраћа се пажња на усмено, нарочито на брзо рачунање, али у том погледу остаје још много да се уради, особито у брзом рачунању где се са незнатним бројем часова и не може много урадити.

VII Политички земљопис, српска и општа историја

За земљопис употребљавање су мапе: Сидовљево, Дежарденове, Хандреове и Роскијевића. Дотични г. наставник вели да су све ове мапе добре, осим Дежарденових, само да би ваљало ради Орохи-

дрографије набавити Сидовљево мапе свију делова света и најновије мапе за политичку географију. Поред тога вели, ваљало би се постарати, да ученици добију на српском језику ручни атлас за земљопис, јер су деца у I разреду атласи на страном језику неразумљиви.

За српску историју ученици се служе Крстићевом историјом, за општу историју преводом историје Иловајског и Историјом Зечевића.

Ради допуне опште историје биле су г. наставнику, по његовом извештају, на руци историје: Онкеова, Хелдокорвинова и Струеова. А ради допуне Српске Историје служио се вели, Гласницима српског ученог друштва, Радам Југословенске академије, Душановим закоником и народним песмама.

О напретку из опште и српске Историје могло би се рећи, гледајући на ученичке оцене да је напредак из тих наука доста повољан. Веома је то занимљив појав да у општој и српској Историји, Историји цркве и Катихизису слабих ученика скоро и нема никако.

VIII Школске збирке, библиотека и зграда школска

Школске збирке за ову годину нису ничим допуњене, те је стање остало онако, како је у извештају од прошле године описано.

Библиотека школска, као што је и прошле године јављено, нема за сад скоро никаквих дела за стручну спрему и рад. У последње време г. Министар јавио је (Писмо г. Министра просвете и црквених послова ПБр. 3155 од 23 маја ове године) да ће се за професорске кандидате набавити најважнија дела ради стручне спреме њихове. Кад ова наредба буде извршена, онда ће библиотека школска бити у стању да потпуније одговори потреби којој је намењена.

Који су недостаци школске зграде, то сам такође напоменуо у извештају прошле године. Ове године учињен је код овдашње општине корак, (Писмо ваљевском општинском суду од 17 јуна ове године Бр. 140) да се на згради гимназијској изврше све оне оправке које се правилима о грађењу и намештају школа прописују. Сад једино зависи од општине, од њене увиђавности и њеног заузимања, да се школска зграда доведе у стање да приближно свима прописима одговара.

IX Ванредни одмори, наставнички изостанци, испити и ред у заводу

У овој школској години дат је ванредни одмор 15 маја, те су тог дана ученици са г.г. наставницима изашли у поље ради вежбања и проматрања онога,

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

што су у школи, нарочито из природних наука, учили. Осим тога дат је један дан одмора, кад је црква славила, цело друго време ишло се у школу, осим дана, који су законом за одмор прописани.

У овој години било је доста пропуштених часова готово као ни у једној од претпрошле две године, тако да је због тога школа доста издангубила. Узрок је томе био што је један од постављених наставника доста доцкан на дужност дошао, те ни распоред предмета није могао бити на време састављен.

У течају целе школске године пропуштено је из појединих група предмета оволико часова: у науци Хришћанској 14 часова, у српском језику 71, у рачуну 6, у Алгебри, Геометрији и Цртању 22 у Јестаственици 18, у Земљопису, општој и српској историји 18, у немачком језику 22.

Највећи део ових изостајака -- осим изостанака у српском језику, о којима је горе напоменуто откуда су -- учињен је због позивања г.г. наставника у вештачке комисије, неки део због болести г.г. наставника а неки део по добијеном одобрењу.

Пропуштени часови ниси могли бити заступљени, осим неколико часова, него су у таким приликама ученици пуштани кући, да би се у заводу потребна тишина одржала.

Проштивање ученика у течају године, ради давања оцена, обично је предузимано по свршеним мањим партијама предмета, по што се наставник предходним проштивањем уверио да је већина ученика предавање потпуно разумела. Од ове пракције имаће изузетака али је овде већ уведено као обичај, да се тако ради.

Сви ученици у течају свака два месеца добију по једну оцену, из неких предмета по неколико оцена из којих се после свођењем добијају двомесечне средње оцене. Веома је редак случај да који ученик у течају два месеца не добије никакву оцену, и такав случај бива само онда кад ученик ма којим поводом чешће од школе изостаје.

Испитивање ученика о испитима ове године трајало је у појединим предметима и разредима у средњу руку: у Рачуну (разуме се испит једнога) у III разреду 25 минута, у II разр. 18 у I разр. 15 минута, у Алгебри и Геометрији, тридесет минута; у српској Историји 20, у Општој Историји 23 минута, у Земљопису, у III разреду 13 минута, у II разреду 10, у I разреду 7 минута, у Науци Хришћанској, у IV разр. 15 минута, у III разр. 7, у II разр. 8, у I разреду 3 минута, у Немачком језику, у I разр. 6 минута, у

II разр. 9 минута у III разр. 35, у IV разр. 30 минута, у српском језику у I разр. 14. минута, у II разр. 10, у III разр. 15, у IV разреду 15 минута, у Минералогји и Ботаници 8 минута; у Зоологији 12; у Физици 15, у Космографији 20, и у Хемији 20 минута.

Говорећи о испитима морам напоменути да је ове године на испитима много строже него до сада поступано, и да је нарочито обраћена пажња да се слабији и неспремнији ученици у старије разреде олако не провлаче. Сваки је ученик на испиту добио два или три питања из разних партија предмета, и тек на основу одговора на сва дата питања давата је једна или друга оцена, тако је бар рађено у Рачуну, Алгебри Геометрији, Физици, Српском и Немачком језику. Г.г. наставници надају се, да овако поступање неће остати без добрих последица за потоњи рад и напредак овога завода, нарочито ако се буде и у напредак овако поступало.

У течају ове школске године кажњено је одлуком професорског савета за разне кривице затвором: у I разреду 23 (од 45 уписаних), у II разреду 7 (од 23 уписана), у III разреду 3 (од 16 уписаних), у IV разр. 5 (од 6 уписаних).

Највећи део ових казни долази због изостанака и због немира на часоима и међу часовима (највише у I разреду). остале казне долазе највише због њиховог међусобног боја и свађе по тужбама њиховим и неколико казни због несмотрености у понашању према старијима (у II, III и IV разреду).

Казном привременог отпуштања кажњени су само двојица из I разреда, и то један због нагомиланих изостанака и један, према коме су због владања све блаже казни биле исцрпене.

Осим ових казни, кажњено је у течају године доста ученика I разреда и неколико ученика II разреда стајањем или клечањем за омање кривице на часовима, али се о овим казнама рачун не води, јер их сами г.г. наставници на својим часовима досуђују.

Озбиљније непослушности од стране ученика није биле никакве, и с те стране може се слободно узети, да је ред у овом заводу вазда добар био.

Бр. 196

15 јула 1881

у Ваљеву

Директор ваљевске ниже гимназије

М. ДАВИДОВИЋ

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА.

О ИСПИТИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

за 1880-81 школску годину

I

ИЗВЕШТАЈ

Г. Милована Маринковића, директора ниже неготинске гимназије о стању основних школа у округу крајинском

I. министру просвете и црквених послова.

Поводом заповести г. министра од 14 маја о. г. II. Бр. 2978 да прегледам лично основне школе у срезovima: брзоналаначком, поречкоречком и кључком крајин. округа, варошима: Мајданеку и Неготину — начинио сам распоред и по њему гај преглед готово тачно и извршио. По томе отпочео сам прегледање 2 јуна о. г. а довршио 27 и. мес. За то време оценио сам 45 учитеља и учитељака и посетио 37 осн. школа. Међу овима се налази шест школа женских. Нисам прегледао школу у Петровом селу за то, што је затворена још у почетку шк. године.

Увиђајући да од правилног и озбиљног прегледа осн. школа зависи не само материјалан напредак учитеља и будућност крeпке и здраве наставе у нас него — ако смем рећи — и васколико напредовање наше, старао сам се да *стрљивим и тихим* прегледом садањег стања школе покажем и наставницима и осталим присутницима на испита ону озбиљност и издрживост у раду, коју овај посао захтева а чим се у исто доба подиже доста закрљжали углед овога пословања.

Према томе а гледајући на време, које ми је унапред прорачуњено било за бављење код школа (или учитеља), осетив нешто и недовољности његове за потпуно упознавање свију прилика, у којима се настава и наставници налазе — провео сам у средњу руку 4—5 часова код једне половине школа док код друге половине то време износи више од 12 часова псти ред. То последње долази од преноћивања. По себи ће се разумети, да за тачну и потпуну оцену локалних прилика, које знатно утичу на наставу, треба много времена јер ове прилике нису једнаке нити се могу уједначити.

Ради лакшег излагана и прегледања стања наставе у овом крају а држећи се упуства, које ми је за тај посао послато, поделићу овај извештај на троје.

I. *Настава у опште, обрада њење грађе, општи усих, деца* и (оделито је написано) *учитељи.*

а. Распоредом од 1871 год. означена је сва наставна грађа за сваки разред посебице. Уза тај распоред додато је упуство, како треба са том грађом упознавати децу, а осим њега издавате су овда онда *ручне* књиге учитељима за разне науке као упуство за предавање. Примио сам да *велики број учитеља*

не само распоред не зна него није се ни упуства држао па ни читао. Доста их је који изјављују да им је све познато и да су читали.

б. Код наставне грађе појединих предмета — радило се у најширем прегледу овако:

1. *Сраски језик* — најлошије напредује. Обично су учитељи у овом предмету теорисали, па понегде и до највећих финоћа не гледајући на жињи говор, који би им рад олакшао, и веома мало осврћући се на-њ у другим наукама. Сами учитељи не владају колико треба знањем срп. језика, а доста их има, који не распознају добро ни врсте речи. — Ретви су који обрађиваху логички пословице и загонетке; а познато је, како оне јако утичу на васпитање и како се у њима сачувало много-годишње народно искуство и поређење.

Најслабије су деца у опште распознавала речи. — Писање је добро. — Читанке и друге ручне књиге за децу треба печатати *крупнијим* словима.

2. *Рачун* — је мало сретнији од језика. У овој је настави већина учитеља на пола пута што се мeтoдa тиче. Ако је рађено усмено, није писмено, или обрнуто. Поред тога одвећ много учитеља има, који показаше крајњу неизвежбаност у овој настави. Од тога се опажаше код деце тромост, која долази до савршеног незнања. Најлошије стоји са овом наставом у III разреду, а у ж. школама и у IV раз. Учитељи и учитељке вежбали су децу рачунима правила тројна и сразмере, али на веома механичан начин. Примио сам код неколицине, да ни сами не знају оно, што деци показују.

У опште учитељи радо обилазе распоред у овој настави радећи са децом I раз. са бројев. преко 10 и 20 до 100, радећи са децом II раз. преко 100 до 1000, а са децом III разреда не знају за границе. Где год се тако радило нашао сам највећу непоузданост.

Особито је за хвалу што већина школа има *рачуналке*, али доста има учитеља који још не умеју њоме да обучавају децу.

3. *Домовина и свет* не показује се свуда како би по упуствима очекивати требало. Једни учитељи показују само околину школску и ствари из ње; други показују срез. округ и т. д. у лабавој свези са шк. околином; трећи се не осврћу на васиону, и ако су што од тога показивали, тако је траљаво да деца не знају најобичније појаве н. пр. дан и ноћ од чега бивају и т. д. Има и таквих учитеља који нису ни обучавали децу у тој настави. Осим тога, ако су деца знала за брда, реке, места и т. д. свога округа на памет, нису знали то да покажу и на мапи, јер их учитељ није томе вежбао.

У већине је учитеља метод у овој настави механичан. Неколико је учитеља покушавало да обучава децу пртању карата, али је то био више формалан него логичан рад, јер, кад питах децу да објасне неке ствари на њима, не могоше то учинити а један учи-

отворено и изјави, да су деца само пртала а нису обучавана да покажу то што су радила.

4. *Земљопис и историја* — нису у настави спажани, него су показивата оба предмета посебице без свезе једнога с другим. Познато је да историја без земљописа нема вредности. Веома мало учитеља показа доследности у предавању ова два предмета.

Предавање је изземљописа било махом механичко, јер деца не знадоше да граде разлику у растојању, површини и т. д. Ово је дошло отуда што настава није вођена од места у коме дете живи, па шире, и шире до одређених распоредом граница.

Тако је и са народном историјом. Историјске личности и радње њихове нису везате за место, него су деца позната на памет механичким путем. Учитељ у Корбову показао је праву вештину спојивши историју са земљописом тако zgodно, да је децу милина чути са колико ватре и одушевљења причају и описују места и лица. Он је zgodно уткао у ово причање и народне песме,

5. *Природа* не може се издвојити из општега до сад већ пеказатог начина предавања. Место метала, камења, биља и животиња, што се у дечијој околини налази полагаху учитељи са питањима о научној подели н. пр. животиња, о сисарима, кошитарима и т. д. о подели природе на три царства и још апстрактнијим појмовима. Мало је учитеља (7–8,) који имађаху збирчице минерала и биља, а ситних животињица — нико. Половина школа имађаше за овај посао »шрајберове слике животиња и биља«. — У ово настави учињен је, без сумње, напредак према ранијем стању самим тим, што су унесена горња учила у школу, која знатно олакшавају наставу. Набавка је ових учила извршена, како сам сазнао, у овој школ. години. Па и поред тога било је учитеља, који су на испиту из књиге испитивали децу.

6. Настава из *веронауке* врши се најзастарелијом методом. Учитељи, рутинисте: не могу да се одмакну од књиге. Било их је таких, који су се и књигом послужили за пропитивање. Ради угледа да наведем неколико примера из учитељских питања и дечијих одговора: — Учитељ: »О чему говори глава четврта?« — Дете: »о вери«. — Учитељ: »Шта је то вера?« — Дете: »вера је дар божији и т. д.« Или: Учитељ: »Како се дели црквена историја?« — Дете »на стари и нови завет« и т. д.

Тако је радила већина учитеља, што долази од неспреме а још више невештине. Не може се много рећи да су били лењи, јер се опажа велики труд, који би бољим успехом уродио па вештији начин обучавана.

У I раз. учење молитава на руско-словенском (црквеном) језику толико је деци мучно у свима, а на-

рочито у овом крају, да би најпапетније и најбоље било да се уче само на српском језику без текста словенског. Само у две–три школе приметих да су учитељи тако радили, разуме се, са зебњом, да због тога не изазову читаву грају свога надзорника, као што је то — тврдише неки — у више прилика и бивало

7 *Поуке о чувању здравља* нису давате онако како би требало очекивати. Требало би сваком приликом упућивати децу како ће било поједине делове свога тела, било у опште тело неговати и чувати. То је најлакше чинити приликом читања појединих комада из читанчице. На жалост, то се обрађивало самостално као специјалан предмет без свезе са другим предметима. Тражио сам код више учитеља да веже поуку о здрављу са прочитаном речју па жеља већином остаде и даље жеља. Како се у овом погледу поступало најбоље се види из здравља Јачади. По варошима и где којим селима беху деца чиста, светла изгледа, чила и здрава. Нећу погрешати ако кажем да у више од 20 школа беху деца прљава, слабуњава краства, боловала су многа од богиња, гука, кашља и т. д.

Овој настави требало би много више пажње поклонити но што се до сад чинило. Само здрава деца могу напредовати свестрано.

8. У *телесном вежбању* — нашао сам веома слабу извежбаност. Ова се вештина показивала само за испит, а не као важна радња, после дугог седења, за телесно развиће дечије. Већина учитеља на њу гледа — како ми се чини — као на луксуз. Она је распоредом прописана три пут недељно. Па како је намењена поред друге цели и за одмор мозга, то би најпапетније било прописати за њу свакидање вежбање бар по пола час. Могло би се баш наредити и међу којим часовима да се држи. На тај начин и учитељи би на њу друкчије гледали. Осим тога ваљало би забранити са свим рекове, барне и т. д. вештачке справе. Јер има има учитеља, који мисле да је само са тим справама право вежбање телесно, а не знају, да су оне zgodне само за одраслу младеж. Треба упутити учтеље да набаве »Гимнастичке игре« од Ђ. Глибоњског и наредити да се држе тачно тога упутства за ову наставу.

9. *Певању* би требало за ове крајеве обратити већу пажњу него за друге. То не вреди само за црквено него и за народно певање. У свакој сам школи тражио обе врсте певања па нашао, да је народно певање већином неприродно а црквено да је извежбаније од првога.

Важно би било, изабрати и препоручити учитељима песме, јер у избору они чине велике погрешке.

Кад се узме у обзир све оно, што сам казао о настави и обрађивању њене гређе, па се томе дода

знатан број неспремних учитеља који у школама радише, онда се сумарно напредује. Напредовање је већином једнострано. Механична меморија заузима у својој настави највише места. Извежбаност свију чула код деце једва нађох у пет—шест учитеља — питомаца учитељске школе. У осталих школских посленика: ако је вежбано око — није уво; ако је уво — није око, такнуће и т. д. На вежбање чула ваљало би особитом наредбом сврнути нарочиту пажњу свима учитељима и учитељицама.

На васпитној страни наставе ваља много радити. Истина она стоји у свези са науком, па мора упоредно ићи и њено напредовање, док човек не зна због чега ваља да буде опран, чист, и т. д. дотле он неће те радње ни да врши. Али сами учитељи веома много својим животом дају рђав пример. Јер садању чистоћу учитељских станова, учионица и остале шк. околине извршиле су општине у очи прегледа по заповести, а најчешће по молби учитељевој, да би чистоћа утицала на оцену његова рада, што доиста има смисла.

Не само стварни напредак деце у науци него и васпитни део наставе захтева, да се ове школе чешће преко године обилазе.

II. О месним тегобама школе, о посеђивању ученика и другим околностима, које сметају школином напредовању, и о мерама, које би требало предузети па да се то отклони и да поуздани напредак осигура.

Од локалних тегоба школиних, казао сам већ напред, најзнатнија је језик. Та би се тегоба могла брже савлађивати да је силно не помаже начин, како народ у овом крају живи. Велика маса народа живи по својим салашима у планини — сточарски. Ту чува своју стоку, ради земљу а ту редовно и станује. Са салаша шаље децу у школу, а они су од школе најчешће по два сахата далеко. Село је и зими и лети пусто, а у њему је школа, судница и механа. Тако живи сав народ у поречкоречком срезу, тако већи део народа у срезу брзопаланачком а доста и у кључком.

Према таком стању и долажење је деце у школу врло неуредно. Али осим те удаљености долажењу деце сметају и други узроци. По свима сеоским школама најнеуредније је долажење с јесени: месеца септембра па донекле и октобра; а с пролећа: априла, маја и јуна. То долази отуда што је већином народ инокосан, па му је најмања помоћ детиња од немале вредности. Чувањем стоке замењује дете сважна и добра радника за тежачке послове. Без стоке земљорадник не само у овим крајевима него и у питомом Поморављу не може живети. За овај крај само неколико села из среза кључког и брзопаланачког чине изузетак од тога. —

Најуредније посеђују деца школу од половине октобра па до половине априла. Познато је, да за тих шест месеца земљораднички послови готово престају или мирну, па следствено деца уредно и посеђују школу. Или, што је најважније, родитељи не праве никакве сметње деци за одлажење у школу.

Осим тога не треба прећутати факат, да су деца најуреднија у оној школи, у којој је био и способан учитељ. Нека се обрати веће посматрање овој страни па ће се, уверен сам, макар назрети из хладних цифара (ђачки изостанци) уредност, коју даје школи способан и одушевљен њен учитељ.

Да би се савладале тешкоће и осигурао поуздани напредак шк. рада, требало би живо предузети неке мере још ове године. Тако би прва и најважнија мера била, да се у овај крај пошаље спремнија од досадање учитељска снага. То би се прилично постигло давањем додатака појединим селима. За ту цел предлажем да добију ова места додатка: Малајница Плавна, Клокочевац, Црнајка, Горњане, Рудна глава, Голубиње, Сип, Вел. Врбица, Ртково, Корбово, Подвршка, Јабуковац, Мијаиловац, Џањево и Прахово. Од ових већи додаток да добију: Плавна, Клокочевац Црнајка, Горњане и Подвршка, него остала места.

Ако се не поправе и не дограде шк. зграде и ако се неуредном долажењу деце у школу не доскочи неком мером додаток неће привући таке раднике у школу, који би потпуно задовољавали очекивања. Или, ако за годину дана ко год и дође па издржи ону рпу тегоба, о којој сам се сит наслушао, па због неуредног долажења деце у школу не узмогне да покаже успех, којим би материјалан успех осигурао, бежаће из таког места не гледајући нимало на онај додаток.

Да би омет, г. министре, деца долазила уредно у школу — по мишљењу и свију готово учитеља овога краја — треба уза сваку школу имати стан за децу. У том би стану деца живела, а не би одлазила кући сваки дан него недељом. Поред стана треба да имају заједничку храну, која би им се код школе справљала. Та би се храна могла узимати од ђачких родитеља у природи или би се сва деца издржавала о општ. трошку.

Ако се не би могла така мера извршити онда остаје само још једна. Морала би се шк. година удесити друкчије узимајући у обзир пољске радове и помоћ, коју деце родитељима указују. То би било овако: школска година да почиње 1 септембра а заврши се 1 маја. Рад у школи да траје 8 месеци. Учење у осн. школама да траје 6 година, и т. д. Ова би мера нагнала да се одмах приступи реорганизацији осн. школа у сваком погледу. Без обавезне наставе овака би реорганизација била само на хартији. По томе, до уставне реформе нема ова мера практичне вредности.

Г. министре, у овако површном извештају није могуће да изложим и илуструјем до ситница све стране школине из овога краја. За детаљан извештај треба око прегледа сваке школе позабавити се више времена или преко године више пута обићи школе. Али и према оволиком времену, што сам га имао на расположењу, надам се, да ћу у главном макар и приближно задовољити ваша очекивања, јер нисам презао од тегаба с којима се у овом врлетном крају мора сваки срести, а поред осталог и родољубље ми налагаше најозбиљније, да овоме важном послу са свим мојим силама послужим.

Одвјен прилажем овом извештају имена појединих учитеља са кратким описима њихових радова у школи и ван, и са бројем ученика који су отпочели и завршили шк. годину.

Част ми је и овом приликом уверити вас о моме особитом поштовању.

13 јула 1881 год.

Неготин.

Директор неготинске н.
гимназије и професор

Милов. Р. Маринковић

II

ИЗВЕШТАЈ

Г. Жив. Поповића, проф. београдске гимназије
о годишњим испитима у основ. школама окр.
београдског.

Из извештаја г. Живка Поповића, професора,
видимо ово:

1. У више се прилика може чути, како се пребацује нашим основним школама, да оне нису у стању дати трајнога образовања омладини, која се у њима учи. Од учења у нашим основним школама, вели се обично, не има скоро никакве користи доцније у животу. Све што се у њима за три и више година научи заборави се већ после неколико година ван школскога живота тако, као да се ни учило није. Између оних који су у своје време свршили основну школу с добрим успехом, врло их је мало, који после нису са свим заборавили и читати и писати. Тако има села, у којима је тешко наћи писмена човека, ма да је у њима основна школа више година рђила.

Мени се чини, да су поглавито два узрока овоме брзом заборављању онога, што је у основној школи предавано.

Један је узрок, што је кратак курс од три године, да се сврше сви они предмети и у оноликом

пространству, како је то распоредом од 17 сеп. 1871 год. бр. 4438 за прва три разреда основних школа прописано. По томе распореду предаје се у нашим троразредима основним школама, кад се урачуна и телесно вежбање, некаквих 20 које главних, које споредних предмета. У самом трећем разреду, који је у осталом више оптерећен предметима, него и четврти разред, има равно 10 предмета од прилично великога обима. Могуће је најпосле, да би и могла деца за три године по рационалној настави доста добро изучити сваки од тих прописаних предмета. Али је ван сваке сумње и то: да један сеоски учитељ, ма како он спреман и вредан био, не може сам стићи, да сваком од толиких предмета поклони онолико труда, колико би потребно било, да га деца као што ваља изуче. Ја се доиста само чудити могу, како су у овим погледу успели и оволико, колико су, понеки сеоски учитељи Крајње би време било, да се поменути распоред свестрано претресе и редукује, ако се мисли, да основне школе по селима и даље с три разреда остану. При томе би требало имати на уму, да се број и обим предмета у преоптерећеном трећем разреду смањи. Ово би се по мојем мишљењу прилично постигло, ако би се »земљопис Србије и српске области« спустио у други разред место »познавања домовине и света« које би се укинуло, а »поука о чувању здравља« преместила у четврти разред.

Још је од преке потребе, да сваки сеоски учитељ добије по једнога учитељскога помоћника, који би под надзором његовим у једном разреду предавао и њега на случај препреке какве у школи и цркви заступао. Овако, кад је учитељ болешћу или чим другим у дужности спречен, деца се, остављена сама себи, кваре у дангубици и без надзора. Установа учитељских помоћника била би корисна још и по томе, што се тада цела троразредна основна школа сеоска не би морала поверавати неопробаној учитељској снази. Држим, да ово не би стало велике новчане жртве ако би се, место садањих 10—15 и више основних школа у срезу задржала само половина и то оних, које се зградом и похођењем одликују, а остале завориле.

Други је узрок поменутом заборављању, што у селу ретко има прилике, да се касније понавља оно што је некада у школи изучавано. Таква би се прилика могла створити, кад би се узаконило поново учење с једномесечним курсом за оне дечаке, који су пре 1—6 година из основне школе изашли. По мишљењу и многих разборитих људи из села, с којима сам приликом вршења овогодишње ревизије говорио о тој ствари, најзгодније би време за ово поновно учење био месец јануар. Тога месеца народ сеоски не има скоро никаквих послова у пољу па му не би ни

мало тешко пало, да шиље у школу и одраслу децу. Међу тим редовним ђацима био би поред летњих ферија у јулу још и јануар као зимње ферије одређен. А да не би услед тога редовни ђаци много издангубили, могао би се са свим укинути онај распуст од 7 дана за виноградску бербу и смањити распуст о Божићу од 9 и о Васкресенију од 8 на 5 дана. Нејаким редовним ђацима олакшало би се овим зимњим феријама у томе, што не би морали по љутој јануарској зими често из доста удаљених места у школу долазити. За време тих зимњих ферија учитељ би држао поповна предавања оним свршеним ђацима бар из свију главнијих предмета, као што су наука хришћанска, читање, писање, рачун и појање.

На тај начин, мислим, да би се поуздано спречило заборављање бар главнијих предмета основне школе, једно што би се приликом редовнога учења боље изучило, а друго што би се после кроз шест година понављало.

2. У неким основним школама, које сам ове године походио, није било трећег разреда. Изузимајући школе у Борку и В. Селу, које су, како ми рекоше истом пре две године прорадиле, одговорност за ово пада на дотичне учитеље, садање или ланске. Они су оставили скоро све ђаке, који су лане у другом разреду били, да понављају разред, под изговором, да нису довољно спремни за старији разред. Али мени се чини да они тако раде поглавито с тога, да скину са себе терет предавања у трећем разреду, у ком и онако има највише и најтежих предмета, и да с омало труда створе себи доста ђака у осталим разредима, како би добили што бољу оцену. Ја сам при давању оцене узимао оваке поступке од стране учитеља у јаку отежицу.

Међу тим, колико ми је познато, не има никакве наредбе у овом погледу, него је превођење ученика из разреда у разред остављено са свим на вољу и увиђавност учитељску. Ако тако и даље остане, може се дочекати, да мало по мало наше основне школе сеоске од три разреда спадну на два и један. Врло би дакле потребно било, да господин министар изволи наредити свима учитељима, да у напредак не смеју оставити од реда ђаке, да понављају разред, него највише једну трећину од целога броја ђака, што се у једном разреду уче.

3. Да би се тачно ухватити могао број ђака који су школу почели, добро би било, да у напредак попис деце за школу врши комисија, коју би састављали један чиновник ереске власти, месни учитељ и свештеник и два општинска одборника или њихова заменика. Списак за школу пописане деце ваљало би начинити у неколико равногласних егземплара, од

којих би се предао један ереској канцеларији, један општинском суду или ако их више у школској општини има, сваком по један дотичном учитељу. Учитељ би био дужан да поднесе ревизору овај списак, како би се могло контроловати, колико је деце за школу пописано и јесу ли сви уписани у протокол уведени.

Још је теже ухватити тачан рачун о томе, колико је ученика школу свршило. У распису од 21 авг. 1869 год. Бр. 3645. стоји, да се она деца имају сматрати као да су свршила школу, која су целе године долазила школи, па ма на свршетку године и не издржала такав испит, да могу прећи у старији разред. Али овим није ништа казано, има ли ко права да у течају школске године испише ђака, из којих се узрока може ђак исписати, за колико се дневних изостанака из школе исписује, хоће ли му изостанке моћи да оправда н. пр. болест његова или блиских сродника његових и. т. д.

4. Многи учитељи нису водили дневника предавања, ни списка каштигованих ђака, изговарајући се или да нису имали времена за то, или да се то не може у вишеразредној школи извршити, или најпосле да нису вешти томе послу. По мојем мишљењу требало је давно укинути вођење тога дневника и списка као просту формалност, кад се узме у обзир, како је тешко управо немогућно контроловати, да ли је све преко године онако и рађено, како је тамо записано. Али ако се ипак налази, да је потребно, да то и даље буде једна од дужности учитељевих, онда би се много олакшало сеоским учитељима и рад њихов уједначио, кад би се печатали и по школама разаслали рубриковани табаци за вођење поменутога дневника и списка.

Још је од прече потребе и веће користи, да се такви готови табаци печатају и разашљу учитељима и за вођење прозивке, каталога књига, и инвентара ствари.

5. При прегледу каталога књига и инвентара ствари нашао сам на врло много места, да учитељи бележе у један списак помешано и књиге и ствари, и да сваке године праве нов списак. Требало би упутити учитеље, да у напредак воде одвојено каталог књига а одвојено инвентар ствари и учила, и да их не списује сваке године, већ само да дописују у њих оно што се у течају те године принови.

Школске књижнице прегледао сам, у колико ми је кратко бављење допуштало, и нашао сам, да у где којим школама има приличан број књига и да се лено чувају и у реду држе. Из поднашаних ми спискова прибележио сам, колико има у свакој појединој школској књижници књига, па мислим, да неће бити с горега, да се то и у министарству зна. Тако је ове године било у школској књижници у Белом Поточу

238, у Реснику 26, у Жаркову 274, у Железнику 48, у Остружници 59, у Сремцици 117, у В. Моштаници 47, у Барићу 51, у Конатицама 66, у Вранићу 66, у Баћевцу 49, у Барајеву 27, у Лисовићу 23, у Бељину 64, у Лесковцу 28, у Борку 15, у Стенојевцу 42 у Јунковцу 25, у Вреоцима 65, у Барошевцу 55, у Даросави 76, у Венчанима 55, у Сибници 40, у Стојнику 47, у Ропочеву 24, у Неменикућама 33, у Рогачи 42, у В. Иванчи '89, у Кораћници 48, у Пружатовцу 28, у Младеновцу 51, у Влашкој 49, у М. Пожаревцу 70, у Поповићу 80, у Рипњу 112, у Врчину 43, у Умчарима 64, у Гроцкој у мушкој школи 59, у женској школи 27, у Ритопеку 25, у Винчи, 34, у В. Селу 25, у Вишњици, 47, у Миријеву 39 и у Мокром Лугу 38 књига.

Није ми познато, колико је било књига ове године у школским књижницама у Рушњу, Шопићу и Пеци, пошто те школе нисам прегледао.

Овим завршујем извештај о осн. школама у окр. београдском, изјављујући господину министру, да сам увек готов дати потребна објашњења и накнадне допуне на случај, ако сам што пропустио, да овде ставим.

15 јула 1881 год.

у Београду

професор београдске гимназије

Ж. ПОПОВИЋ.

изасланик за преглед осн. школа,
у окр. београдском,

III.

ИЗВЕШТАЈ

Г. Жив. П. Симића, о испитима у основним школама у окр. црноречком и срезу у окр. крајинском.

Господину министру просвете
и црквених послова

Одликван избором Главног просветног савета и поверењем господина министра прегледао сам према упутству господина министра, од 14 Маја ов. год. ПБр. 2978. основне школе у округу црноречком и крајинском срезу округа крајинског, и част ми је поднети господину министру приложени под √. извештај, у ком се говори посебно о свакој од тих школа.

Успех постигнут у тим школама у овој школској години није цењен по томе, каква би требало да буде настава, па да буде одиста плодна, да остави сталних и јасних трагова у животу оних, који се после основне школе одају другим радovima и друкчијем начину живота; он није цењен ни по томе, каква би и у нас могла бити настава, кад би се наше школе друкчије уредиле, и њихов се значај боље одредио; он

је цењен по томе, какав је у ствари а према скали од пет одређених ступања, дакле упоређивањем фактички постигнутих успеха.

Са овог гледишта, а према захтеву чланка 1 упуства, осим оног што је ушло у посебни извештај, могу дати овакав преглед стања наставе у тим школама.

1. Највећма настава васпитава и образује омладину, и најтрајнији, те и најплоднији утицај њен осетиће се у животу оних, који су се учили у школама: кривовирској, мокрањској, вражогрначкој, трећем разреду мушке зајечарске, четвртом разр. мушке зајечарске.

2. Овима најближе стоје у сваком погледу школе: обадве бољевачке, малонизворска, сумраковачка, трећи и четврти разред женске зајечарске, I одељење II разр. мушке зајечарске, заграђска, вратарничка, рајачка, салашка, лучка, тамничка, радујевачка женска школа и чубранска.

3. На обичном ступњу наставе стоје школе: јабланичка, I и II разред подгорачке I р. мушке злотске, женска школа злотска, брестовачка, оштрељска, великоизворска. II разр. женске зајечарске, I одељ. I. м. зајечарске II одељ. I р. м. зајечарске, I. разреда женске зајечарске грљиска, сиколска, радујевачка мушка, речка рогљевска.

4. На врло ниском ступњу стоји настава у школама ласовској, слатинској, рогинској, II одељењу II р. мушке зајечарске, великојасковачкој, брусничкој.

5. Готово ништа није урађено у школама: лувковској, II и III разреду злотске мушке, бучјанској, и метришкој.

А узевши наставу у тим школама у оцену према ономе каква би требало да она буде, па да буде одиста плодна, да остави сталних и јасних трагова у животу и раду оних који се после основне школе одају другом начину живота, и да да довољну и темељну спрему за продужење наука онима, који пођу у средње школе, да се с њима може у средњим школама отпочињати озбиљан и систематичан рад, подједнак у каквоћи и интензивности са свима, који долазе у средње школе из многих основних школа, не можемо се задовољити њоме ни у погледу на обим ни у погледу на каквоћу, ни у погледу на трајашност њена утицаја. Што је настава у нашим осн. школама таква има повише узрока. Најглавнији су, у колико ми се чини да сам их прозрео, ови:

1. Кратко време учења у нашим основним школама.

2 Слабо, а врло често никакво, или још и наопако васпитање домаће оне деце, која долазе и уче се у осн. школама.

3. У многим случајима намерно одвраћање деце од школе од стране родитеља и сродника.

4. У многим случајима намерно навраћање деце

WWW.UNILIBRS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

да не слушају и да нарочито киње учитеља неуљудношћу, неуредношћу и неучењем од стране сродника и родитеља.

5. Неуредно набављање школских потреба школи од стране општинске власти, и ученицима од стране њихових родитеља и старатеља.

6. Неодређеност саме наставе и законских прописа, по којима се данас настава врши, који су такви да сваки учитељ по својој способности и вољи да више или мање ради, одређује сам себи обим у којем ће који предмет предавати и грађу коју ће употребити, а метод је већ и онако код свакога просто његова субјективна ствар, из чега излази да у нашим основним школама нема просто никакве једнакости ни у методу, ни у грађи, ни у обиму у ком је та грађа употребљена; једина једнакост, која постоји, јесте у именима предмета.

7. Оскудица добре, систематски израђене књижевности за сваки наставни предмет.

8. Тотална неуређеност и несистематичност књижица при основним школама, у којима и у оно књига, што их где има, ретка је књига, која је учитељу преко потребна да му буде путоказ и вођ у његову свакашњем раду у школи. И на нашем језику има из новијег времена неки број педагошких књига и листова који су преко потребни сваком учитељу. Ну као да се та прека потреба у нас не осећа и не разуме, јер ни тих књига ни тих листова нема у књижицама наших основних школа. Да би се господин министар уверио о томе што наведох прилажем под 2 инвентар школе грњинске, у ком нема ни једне школске и педагошке књиге ни списа, ни листа, а сиромаш учитељ питомац старе основне школе, мучи се и мисли да сам мора измислити и метод и грађу и науку.

9. У неких учитеља оскудица и знања и воље да се труде и усавршавају; у неких опет старински назадни погледи и начини рада, којих се они не могу да курталишу једно с тога, што су тако рећи срасли с њима, и што су некада за њих добијали врло добре и одличне оцене, па мисле да је неправедно што се сада осуђују, и мисле да се осуђују из просте жеље за новачењем, по ком све старинско треба осудити, ма било и добро, а друго и стога — ово је држим, и главно — што немају прилике да се бољему и напреднијем раду науче и убеди да има и да може бити и боље; у неких опет једностраност и многи захтеви у једним а никакви захтеви у другим предметима; у највеће већине оскудица васпитне и углађачке стране.

10. Крајња неодређеност и неуређеност администрације школске.

Да би се коренито збрисали најглавнији од побројаних узрока, који чине те нам је настава така, да се њом не можемо задовољити потребно је:

1. Коренито и темељно преустројство наших основних школа.

2. Да се створе прилике под којима ће се према томе преустројству развити и процветати педагошка књижевност школска и нешколска.

3. Заводи који ће давати довољан број добро спремених учитеља, који ће понуђати места која се отварају и која се упражњују.

4. Установе и начини да се учитељи, који су се затекли, а немају спреме да раде по новим педагошким начелима, могу колико толико оспособити да што боље одговоре савременим потребама у тој струци.

5. Систематично уређење и комплетовање књижица при основним школама.

Све дотле, докле се то не изврши остаје нам да крпимо стару зграду. И за крпење те старе зграде ево и од мене, овом приликом, неких предлога.

1. Да се израде детаљни програми изведени до појединости за сваки наставни предмет с упуством како у ком предмету да се тај програм извршује. Те програме да буде дужан сваки учитељ извршити у свакој школи подједнако. Тада ће бити постигнута највећма могућна једнакост у настави. И тада неће учитељ дунати главу о томе шта и у коликом обиму да предаје, нити ће бити у страху о доласку надзорника, не знајући шта се овоме може прохтетити да захтева од деце, нити ће надзорник морати бити у неприлици при оцењивању успеха учитељева рада, немајући никаква стална критеријума за то према неодређености наставног плана, по коме је један учитељ узео врло мали обим, други већи, трећи још већи, и сваки вели да је радио на основу распореда и надзорник мора да на то пристане ако хоће у потраживањима да се држи онога што је прописано, а не онога што би он мислио да би требало да се у основној школи изучи, и што је други учитељ одиста и постигао.

2. Да се све школске књиге ревидирају и удесе према програмима, који се за који предмет пропишу.

3. Да се по примеру садашњих учитељских предавања која се држе у Нишу и Пожаревцу, од сад држе сваке године на 5—6 места у Србији теорична предавања и то не само за привремене, него и за сталне; јер и добри учитељи не бавећи се у својим школама наукама на вишем ступњу, лако силазе на нижи ниво знања и готово остају на нивоу примењених наука у основним школама, а то је по ши-

рину и дубину погледа учитељевих врло штетно, а колико би та предавања била кориснија за учитеље осредњег знања, којих је међу тим највећи број.

4. Да се зарад усавршавања учитеља и уједначавања у методу и пракцији у примењивању наука у основним школама, установе у сваком срезу или и у мањој просторији по удесности и броју школа вежбаонице. Ово би се уредило од прилике овако: У срезу, или мањој просторији, ако у њој има повише школа, да се сви учитељи тог рејона састају у једној школи, која буде на средокраћу, у месецу по 3—4 пута и у њој пробаве по читав дан. Ту би у школи по неком утврђеном реду сваки предавао из поједног предмета (а други пут би се измењали предмети, тако да у току неког времена сваки предаје из сваког предмета а у другој половини године могла би се по каткад држати само пропитивања као што бива на испиту) а остали би пратили и сваки би бележио што примети или добро те да усвоји, или лоше, те да га по свршеном предавању критикује. Ово би било много боље од учитељских зборована, који често промашују циљ и окрећу се у празне дебате у стварима мање важним а често и нешколским, због чега учитељи и губе вољу да у њих долазе, те су на сву прилику за то и престали готово свуда. Моје је уверење да би се овом установом, ако би се добро уредила и практички извела, могао јако унапредити начин рада у нашим основним школама. У томе ме утврђује и та околност, што сам имао прилике чути искрено признање многих учитеља, који су после испита у њиховим школама ишли те присуствовали на испиту у оближњим школама да су имали знатне користи а што су ту корист овом приликом могли имати признају сами да је с тога што је испит саразмерно са бројем разреда трајао довољно дуго, те су ученици могли бити опширно испитани из сваког предмета, и што је питао сам учитељ, кад год није било нарочите потребе да пита сам надзорник, и најзад што је надзорник по свршеном испиту свакад коментарисао рад тога учитеља.

5. Да би било једнакости и у вођењу администрације у основним школама да се она системски уреди од прилике овако:

а. О дневнику рада постоје два мишљења, једно да тај дневник треба водити и да од њега има користи, друго да је без користи, и да се може написати пред сам испит. С тога што о томе тако мисле не само учитељи, него и некоји ревизори, који их нису хтели ни истраживати ни прегледати, многи учитељи нису га ни водили. Да ли има од дневника рада користи у погледу педагошком или не, нека пресуде професори педагогије. Моје је мишљење да би се по

њему, кад би био вођен удесно, могла контролисати поступност у настави, распоред и свеза у примењивању наставне и васпитне грађе у школи. Ова контрола била би још видинија онда, кад би надзор био сталан, те би надзорник могао доћи у школу неколико пута преко године и контролисати рад учитељев у сваком погледу. Мени се још чини да би дневник рада, уредно вођен, могао ваљану учитељу послужити и на његову личну корист као готово свакодневни биланс урађеног и неуррађеног. Из ових разлога ја сам за вођење дневника рада.

И они пак учитељи, који су га водили, ма да има негде прописан формулар, водили су га на разне начине, многи са свим непрактично и за преглед са свим неодесно. Да би дакле дневник рада сви учитељи водили на један начин и што удесније за преглед треба изградити формулар, од прилике као овај приложени под /3.

б. Основне школе немају архиве. За наредбе, које долазе школи од власти има књига, у коју се те наредбе преписују. Али о актима, које учитељи од стране школе одашиљу нема ни трага. Ако је потребно да учитељи докажу да су нешто тражили од власти, или да су јој што достављали, они то немају чим да докажу. А онај опет коме треба да се о томе увери не може ићи општин. суду или среској кући да тражи учитељеве акте. Има опет учитеља, који се жаде да се на њихова тражења или доставе не обраћа пажња, и да се њихова писма бацају а не заводе као остали акти, и они после никојим начином не могу доказати ни да су се за што обраћали коме. Треба дакле да се установи и једна, опет у тврдо повезана, књига за одашиљане (експедицијона), у којој ће учитељ у извесну рубрику записати број, дан, месец, коме шиље, садржину онога што шиље (или тражи или доставља), и у коју ће се најзад потписати онај, који писмо прими. Формулар би био од прилике, као овај приложени под /4.

в. Инвентар књига и ствари школских води се на најразличније начине, најчешће само на по табака или на табаку, а потписује га сам учитељ, те га може и изгубити, и мењати, и преписивати, кад год хоће те по томе није сигуран. Свака школа треба да има сталну књигу (опет увезану у тврдо) у коју ће се уписивати обашка књиге, а обашка учила и намештај (за ово се може при крају оставити 20—30 листа). Књиге и ствари кад се школи предаду да се одмах упишу у инвентар, испод њих да се потпише онај, који их је предао, а по том учитељ, који их је примио.

г. Прозивница се води врло разнолико, на доста места неодесно и нетачно. Неки, мање савесни, учитељи и злоупотребавају прозивницу трапајући изо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBR.PS

станке пред испит и оним ученицима, који нису изостајали, да би створили околност за олакшавање при оцењивању успеха. Ваља прописати формулар за прозивницу од прилике оваки, као овај приложени под/5. Да нико од учитеља не би злоупотребљавао прозивницу, треба наредити да сваки учитељ крајем сваког месеца извести написмено општин. власт којоко је који ученик пута у том месецу изостао. А општин. властима да се нареди да по сваком том извештају пронађу узроке за што је које дете изостало од школе, па који год изостанак није био због болести да се по пропису казни онај чије је дете, и о тим казнима да се шаље извештај учитељу, како би овај могао све то показати својој надзорној власти.

д. Списак казни води се такође врло разнолико, на доста места нејасно и неуредно. За ову потребу ваља израдити формулар од прилике као овај приложени под/6. Протокол за увођење казни треба да буде опет стална књига увезана, те да казни у њу заведене остају на сва времена при школи, као и остали подаци о животу школину. Ова књига, савесно вођена, може и сад а и свакад бити један од извора за сазнавање културног стања и школе и ученика, а посредно и саме околине.

Школа, ако је и основна, треба да буде у свему узор реда и прецизности у свему; у њој треба да је свакад у готовости све што је потребно да послужи за сазнање њезина стања. Кад ко уђе у школу треба да одмах осети уплив тога узора уредности у сваком погледу. Учитељ, поред тога што је учитељ наука, треба да је и узор уредна човека који не сме да оставља за сутра што данас може урадити и што данас треба да уради, јер само тако може вршити и у школи и ван ње своју културну мисију. У школи дакле треба да се води и администрација што тачније и учитељ треба и да мора и да уме водити је. Ну учитељу треба оставити и што више времена да чита и попуњава своје знање и домишља се, како ће боље и удесније применити у школи у пракци знање, којим у теорији влада, и најзад за његов лични одмор. Учитељ треба да пише и уписује, али не треба да он мора измишљати формуларе, прошивати табаке, и линијати рубрике, што је и досадно и дангубно. Штампариа је зато да скрати, где год се може, механични рад. Сви формулари за администрацију, које сам предложио, треба да се израде у државној штампарији, а општине да их купују и предају школи као школски канцеларијски материјал, а учитељ само да их попуња. Овај посао што учитељ сад буде има да ради на администрацији биће врло мален а врло пријатан, пошто није ни мало приметан и неразумљив.

За школе у местима, у којима се или не говори сасвим чисто српски, треба завести један приправни разред, који би трајао годину дана. У том разреду да буде учитељ дужан спремити децу у језику и у осталоме у чем буде требало како би кад пређу у садашњи I. разред могли и у њему и осталима напредовати у науци подједнако с ученицима у оним школама где је чист српски језик. Учитељи сада спекулишу у томе и држе по две и по три године једне ученике у I разреду, а тако и у другима а с тога често примају врло мало нових ученика. Тако сам у једној школи, у коју шаљу децу две године општине нашао у I. разреду само 4 нова ученика остали су сви били неки две а неки три године све у I. разреду. Па и пак поред тог спекулисања они очекују да им се при оцени успеха узме у олакшање нечисто српски говор у месту. На ово дакле треба после обратити строжију пажњу.

У овака места, мислим не би требало шаљати учитељице, које свакојако мање имају енергије и могућности да се боче с неприликама, ну добре опробане и енергичне учитеље, па их и боље наградити.

На многим местима не врши се упис ученика, по пропису према протоколу крштених те се многа деца која треба да дођу у школу не уписују и не шаљу у школу. На ово би требало обратити већу пажњу и контролу над општинском влашћу

Многи учитељ не уписује у уписницу ученике одмах у почетку шк. године, него на крају, када их пробере и отпусти неке за које му се сврди. И о овоме треба издати строжију наредбу.

✓ На многим местима општинске власти неуредно или никако не набављају школске потребе, а нарочито учила и књиге за књижницу. Ваља изнаћи начин да се томе доскочи. Односно учила и књига ваљало би да министарство увек шаље наредбе преко окружне власти, а она да буде дужна принудити општину да набавку изврши и онда окружна власт да о том свакад извести г министра. Иначе ће то вавек храматити.

На многим местима воде се препирке између учитеља и општинске власти због школског слуге. Општинска власт погађа школског слугу и често погоди таквог, који није ни за шта, и који знајући да га општинска власт погађа и плаћа и отпушта неће учитеља да слуша и посао ради као од беде. Треба дати власт учитељу да и погађа и бира човека за школског слугу, а г министар да одреди колика мора бити плата школском слуги, и општинска власт да сваког месеца редовно исплађује му месечну плату. У

противним случају не може учитељ бити крив за нечистоћу у школи и око ње.

Веома благодаран на поверењу, молим господина министра да изводи примити овом приликом уверење мога дубоког поштовања.

6. Јула 1881 год.

у Зајечару

Животић Ј. Симић

професор и привремени директор
ниже гимназије.

IV

ИЗВЕШТАЈ

г Драгољуба Јовановића, проф. II ниже гим.
београдске, о годишњим испитима у основ.
школама округа рудничког.

Господине министре,

Част ми је поднети вам извештај о стању основних школа у рудничком округу у овој 1880—81 години, које сам прегледао по наређењу вашем и упутству под ПБр. 2978 од 14 маја ове године, а на основу закона о надзиравању школа од 21 марта ове године.

Каква је настава у школама, које сам походио, на то питање могу толико одговорити, да је у опште разнолика, јер је и радна снага и спрема наставника различита. Са малим изузетком, може се рећи, да још влада у школама стари механизам, од кога ће имати нараштај који се учи, слабе користи у доцнијем животу.

Метода није рационална, развијајућа, као што би се имало желети, већ просто скоро свуда огледа се труд наставнички, који је само за школу и испит удепен, а не да буди способности у деце и да их упућује саморадни. Према има и похвалних примера где су наставници савесно одговорили свом узвишеном позиву, али ја вам господине министре овде износим слику школа у опште и у једно свој поглед на њих.

По мом мишлењу, настава у основним школама може тек онда поћи напред, и у исто време да се постигне и нужна хармонија, баш и према овакој организацији школа, каква је сада, ако се првенствено уведу стална, обавезна практична предавања за учитеље, и то не на једном и два, већ на више места у Србији. Овде не разумем све учитеље, које ми имамо сада, од којих се многи тек по нужди трпе, већ само оне, који заслужују с правом по своме раду да остану у овој служби. О њима могу дати гласа свог само изасланици министарства у свези са просветним саветом.

Предавања ова, имала би трајати од 1 јула до 1 септембра сваке године, докле год то потреба буде изискивала.

За наставнике, могли би се употребити и понајбољи питомци учитељске школе, који се већ налазе у учитељству. Цељ овим предавањима не би требала да је друга, до једино да се наставници, који нису из учитељске школе, али који располажу довољном коликоћом знања, која је потребна једном наставнику основне школе, да се они обуче методу и да добију обичну рутину педагошку.

После свршеног курса, дужни би били ови наставници, који су слушали предавања, да положи испит пред одређеном комисијом, те да се види, с коликом су озбиљношћу пратили ова предавања.

Осем тога, ваљало би стално завести по окружним варошима и учитељске зборове, који су такође од не мале користи. Држава пак да узме на се, да снабде све школе нужним средствима за образовање наставника и за рад у школи, како не би изгледали од милости стараоца школског и општине, као што је сада случај.

Да пређем на поједине предмете, и да о њима искажем своје мишлење, како се предају у школама, које сам походио.

Наука хришћанска се предаје за сада понајвише од речи до речи из књиге, која је написана за основне школе. Опазио сам скоро свуда, да се деци не објашњује суштина узвишене хришћанске религије онако да је могу она схватити, већ просто механички и оним редом, као што је у књизи. Ретко у којој школи, кад је реч била о заповестима божијим, да су ми деца могла објаснити о поштовању родитеља, у чему се састоји ово поштовање, или на питање, кад ваља радити преко године а кад не, с погледом на оне многе празничке у години, који се светкују у нашем народу, деца нису знала на више места о том ништа казати. Наставник не налази даље за добро, да им уз заповести божије умете и по коју причицу из читанке којих има доста дивних и поучних, или пак да се спусти у обичну сферу према нашим приликама. Довољно је знати словенски текст, превести га на српски — и тиме је све постигнуто.

Српски језик, предаје се већ боље, али опет старински, у дефиницијама као н. пр. шта је придев, или шта је именица и т. д. место да се дете поступно доведе до тога, да само из примера изведе правило Исто тако, слаба се пажња поклања правилном читању и одвајању речи у писању.

Из географије и познавања домовине, већ далеко лошије стоји. У школама нисам нигде нашао карту Србије са присаједињеним окрузима, као и карту бал-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

канског полуострва, а без тога је тешко наставнику предавати овај предмет, кад деца сама не виде очи гледно оно, што им се предаје. Исто тако, нисам нигде нашао, да су деца цртала своју околину а још мање да су упозната са читањем географских карата, као што би требало да је, и као што се чини у основним школама других напредних народа.

Историја српска и општа, предају се боље. Само се не види нигде веза између географије и историје а у неким школама уплећу се и традиције у историју без икакве научне резерве, као: о Ђурђевом и Јеринином гробу и још више таквих примера. У осталом, и саме књиге нису удесне за предавање и за то би требало друге израдити.

Из рачуна, приметио сам на више места, да се наставници не држе у школи одређеног програма. Задатци су им често апстрактни голе цифре без примера из живота, или су пак једни исти — дакле нимало подесни за развиће дечијег мишљења. Потребно би било, да се све основне школе снабдевају са новим мерама јер без тога, слаба је корист деци и говорити о новим мерама, кад им се не каже очигледно, да она то виде.

Из природних наука, видео сам, да се махом поклања пажња системи и класама, или се деци казује оно, што су она знала и код својих кућа, а оно што би требало да се зна, није постигнуто. Предавање природних наука без екскурзија, не вреди скоро ништа. Многи наставници, нису налазили за потребно, да децу изводе у поље, и да им ту покажу оне ствари, које су у школи слушали. Отуда сам имао прилике и да се уверим на више места, како деца говорећи о биљу не знају ништа је круна, цваст, прашници, и т. д., приликом кад сам им показао на углед неколико биљака.

Из поуке о чувању здравља, имало би се много желети, нарочито да се наставници у предавању вазда обзиром на прилике, у којима наш народ живи.

Телесно вежбање, ретко се где предаје. А црквеном певању, слаба се или никака пажња поклања.

На реду је сада да пређем и на васпитни део у нашим школама, који је исто толико важан, као и научан. Могу толико рећи, да се опажа приметна разлика у понашању између варошке и сеоске деце. Сеоска су деца, више мирнија, послушнија, наивна, склона на сваки ред, који се може желети у школи само ако је још и наставник на свом месту да их у нужној дисциплини одржава.

Ред и чистота у школама, које сам походио бар за време мог присуства, беше на свом месту, и у том погледу, немам шта да приметим.

Да би добили, господине министре, што потпунији преглед о стању школа у рудничком округу дозволите ми да још неке црте овде на овом месту изнесем, које стоје у свези са школама и васпитањем омладине.

Као што је познато, руднички је округ скоро сав брдовит. Села су раштркана, што чини, да су деца принуђена да путују сат и два места да дођу школи. Потреба или нужда нагони их, да себи доносе хране и да у школи станују. Ово борављење деце и то у овим школама, какве су у овом крају, посве је, убитачно.

Школске су зграде много старе, трошне и спале а понајчешће и влажне. О њима ћу доцније говорити. Често у собама које нису веће од шест метара у дужину, а толико и у ширину, мрачним, сниским, а притом и влажним, борави зими по тридесеторо и више нејаке деце. Какав је ваздух у овим собама из лично је о том и да говорим.

А шта да кажем о храни дечијој, која се своди на проју, и то лети, највише плесљиву, нешто мало тврда устајала сира и лука.

С каким осећањем и болом у души својој, посматрао сам дечије станове и њихову храну. Није ми чудо, што сам налазио у школама планинску децу кржљаву, бледа лица, без икакве младалачке живости. Па још кад се дода томе, да деца често зими мрзну у овим собама због нехатости и неуређености општина и потребног надзора полицијских власти, немајући у хладној соби ни најнужније покривке — онда можете преставити господине министре, какав је положај деце, која се уче у оваким школама, и родитеља, који су принуђени по закону да дају своју децу у школу, па најзад и наставника, који ради у овакој жалосној школи.

Кад би се остварио распис министарства просвете од 31 авг. 1869 г. о заједничкој храни деце, држим, да би се много допринело томе, да би родитељи радије давали своју децу у школу, и да би се тек тако у самој ствари могао остварити и § 5 устр. осн. школа а уједно одпао и велики број изостанака ђачких (30, 40, 60, 100, 130), који је од пресудне важности за рад и успех у школи.

Поред оругих сметња раду школском, као неуредног долажења деце и др. много је допринела и болест, те услед тога је на више места сведен број деце на најмању меру а негде је рад био сасвим и прекинут, као што је случај понајтежи био у Заграђи, где је рад био обустављен од почетка школске године до новембра месеца, па за тим од 24 априла до

12 јуна, тако, да и ако је вредан и заузет наставник радио у тој школи, једва да је шта могао за тако кратко време постићи. Шарлах, богиње и срдобоља, прилепливе болести, владале су ове године у томе крају, и услед тога и школе су морале трпети.

О школским зградама, изрекао сам већ свој суд, на свом месту, кад сам говорио у опште о дечијим становима. Нека ми сада буде дозвољено још да карактеришем и школске зграде с погледом на правила о грађењу школа и намештају школском од 18 априла ове године.

Као понајлошије зграде школске у овом крају су: бресничка, цветачка, брезанска, бањанска, бољковачка, заграђска и рудничка. Поред тога, што су трошне и опале још су скроз и скроз влажне, и у интересу здравља треба их још ове године затворити.

Остале зграде школске, и ако не одговарају у свему горњим правилима, доста су простране и новије, али се не одржавају у онаком стању, као што би требало желети. С тога би важно било наредити да се још о феријама оправе, а неке проширити према броју ђака и завести и четврти разред у њима, као у Шутцима, Враћевшници, Мрчајевцима, Мајдану, и Миоковцима.

Школске књижице су свуда сиромашне. Многе школе, као што су: цветачка, мијоковачка, прањанска, брезанска, бољковачка, рудничка, и јарменовачка немају свију учила, која су потребна једној школи.

Прилажем овде уједно извештај, у коме је статистички део заступљен. Осем тога, у њему је карактерисан рад сваког појединог наставника, а у исто време су изнесене оцене, које су забележене у присуству одређених повереника.

При оцењивању, имао сам на уму све, како олакшавајуће тако и отежавајуће околности, старајући се, да савесно одговорим узвишеном позиву и поверењу, које ми је у овој прилици од Ваше стране, господине министре, поклоњено.

8 јула 1881 год.
у Београду.

Повизан

Д. Ј. ЈОВАНОВИЋ.

изасланик за преглед школа у
округу рудничком.

V

ИЗВЕШТАЈ

Г. Ивана Дамњановића, проф. ниже јагодин.
гимназије, о стању основних школа у
округу јагодинском.

*Господину министру просвете и
црквених послова,*

Из извештаја г. Дамњановића видимо ово:

По вашем наређењу и упуству, које ми је дато, прегледао сам основне школе у округу јагодинском и у вароши Јагодини. Поступивши у свему по упуству, имам част поднети вам свој извештај.

У округу прегледао сам 26 школа и то све мушких. За тим мушке и женске школе у вароши Јагодини. У свима сам испите држао изузимајући оне у Д. Саббанти. У њој нисам више застао од три ђака и повереници не само да нису дошли но нису били ни одређени.

Свуда сам најбољим ученицима раздао књиге послате за поклон. Само не у Милутовцу и Багрдану, које тих књига нису ни добиле.

На више места — Рековац, Течић, Дренова, Варварин, Јагодина — изашло је по неколико ђака с плачем из учионице што и они нису награђени књигама као њихови другови. Из овога се да извести да садање награде изазивају код овако награђене деце сујету, гордост и квалитета спрема оних такође добрих а ненаграђених, чиме се овима још и воља убија за даље учење. Овако што не сме се оставити и требало би ове награде или са свим из ових школа да изостану или да се бар сви подједнако добри награђују и то са књижицама што више подесним према њиховом развићу.

Поклон у књигама од стране ђачких родитеља, појединаца и општина није нигде чињен као до сада. Овоме је узрок што у последњем распису о том није било још назначено и које би се књижице поименце могле ђацима поклањати.

Из прилога под 7. увидеће господин министар колико сам где застао ђака, колико их је било уписано и колико опет школу свршило. Какав сам где ред и чистоћу нашао, кака је где метода у настави, и кака је оцена дата наставнику.

Међу наставницима који су довољно спремни за свој посао и савесно га вршили (означени у I прилогу) прва тројица заслужују и нашег призрења. Други нису урадили онолико колико би то могли према својој заузетости учинити (прилог под B), јер су им разне неприлике сметале, и поглавито ђачки изостанци и оскудност у училима. Има их који немају потпуно спреме из свију предмета или начина да оно што хоће деца тако саопште да их она лако

приме и разуму (I пр. под B) но који су опет својим трудом постигли те има успеха. По све скоро неспособних а и не трудољубивих мало сам нашао (I пр. под Г.)

Са задовољством могу још овде додати, да сам нашао да се настава код свију вршила по наставном плану а код већине и начином који има плодних резултата.

У колико сам могао увидети настави по основним школама данас највише сметају ђачки изостанци, оскудност у училима и школским потребама где што и упис ђака и друге неправилности.

Познато је за што нерадо дају сељаци децу у школу, особито они који су од школе удаљени и кад се још при том зна, како се издржавају она деца, која у школи станују. Да би им деца ово избегла на многим местима и зими и дети иду она кућама и ако су од школе удаљења 1—2½ сахата. Разуме се, да су овим прешли с једнога зла на друго веће. Јер ова деца поред тога што доцне (ако 9 сах.) стижу у школу и што се у вече особито зими морају раније (око 3 сах.) пустити да би на време стигла својим кућама, чешће по неколико дана изостану од школе због великих река и сметова или још слабо одевена прозебу по мразевима. Кад наступи пролеће сва се опет оболу и добију разне болести — кашаљ, богиње као што сам ово и нашао у више школа по беличком и девачком срезу.

На неколико места — Белушиће, Течић, Избеница по неколико су ђака од оних који су били на испиту и којих врло мало беше пред испит упућени у школу од родитеља бојећи се да их за ово не би постигла кака казна. Ово тврде поред повереника и други присутствујући људи, којих свуда имађаше а највише у Волујаку, Дренови, Медвеђи, Варварину, Обрежу, Поточцу, Јагодини и т. д.

Као год што ово наизменично посеђаваће школе од појединих ђака — било да су ови намерно задржани својим родитељима или стараоцима, као што су то ови преда мном и пред својим родитељима (на више места) признавала било непогодом и слабашћу — смета настави тако исто смета настави и то, што многе школе немају најпотребнијих учила, као: рачунаљке, нових мапа, таблице метарских мера глобус и т. д. а да и не спомњем збирчице за природну историју. Поред тога још често ни школских и ђачких потреба. Све ово не стоји до тога што школске општине не могу или неће да набаве већ једно до тога што се претставници општина не могу да споразуму, друго што су гдекоји стараоци људи неумешни, немарни спрам своје дужности не рукују никаком сумом новаца и што не одговарају кад дужност тачно не врше.

Да се све ове неуредности отклоне увидео сам да су се заузимали сви наставници. Но њихова су заузимања мало допринела користи, а негде и одмогла (Белушиће и Течић). Одмогла велим с тога јер се наставник све више и више замера појединима па и претставницима општине што више од власти истражује да му ђаци уредно долазе у школу да се ово и ово за школу набави и т. д. Још шта више сматрају, да их учитељ тиме тужи, те се и од школе већма одвраћају тако, да после ни препоруке полицијских власти непомажу. Још би му по негде одговорили, „Ама за име Бога, шта хоћеш ти учитељу од нас. Ми смо и пре тебе имали школу и учитеља па смо живели и без тих твојих учила, па тако ћемо и од сад“.

Казна за родитеље чија деца изостају од школе такође је малог успеха имала. Местимице може се и ово чути: „Шта, волим и да платим 3 — 4 динара (при крају школ. године) нек ми дете помогне колико толико, а да у школи не дангуби и ја још да плаћам слугу.“

Ово се у неколико мора одобрити и то из овог разлога. Кроз више година свуда се по школама може наћи у I разред уписан велики број ђака (до 30 па навише). У другом много мање тако да у III разреду у као последњем остане незнатан број ђака 2—6 ретко 10, и још већа реткост преко 10. Што оваки мали број ђака свршава III разред од којих већина оде по занатима а неки и школу продужи. јесте један од највећих узрока те у многим општинама, у којима школа постоји од пре 15 — 25 година, на моје чуђење одговорили би ми да немају писмених људи. Напуштање школе из I или II р. и враћање својим кућама и чини, те ова деца док одрасту заборава оно мало читања и писања, ако се може узети да су га у овим разредима добила, те тако од њиховог школовања нико не види користи. Одкуда је ваљда и потекло оно да „деца у школи само дангубе.“

Поред ових замашних сметња по наставу напоменућу како се и упис ђака не врши свуда како треба, те и тим настава трпи уштрб. Пошто су људи у одбору и претставници општина већином стања доброг, то они умеу и могу своју делу и својих да заклоне од школе, те већином деца сиротних родитеља оду у школу. Ови сиротни без одеда, ђачких потребица, а где што и без хране принуђени су да оставе школу одмах с пролећа ако не и пре. Јер о њима њихови родитељи не могу, а општине неће да воде старање и ако су дужне (§ 9 зак. о устр. осн. школа) да их у том помажу. Шта више има места Белушиће, Избеница Течић и т. д. где поред

тога не набављају ни најнужнијих потреба школи, као: креде, сунђера, хартије и т. д.

Напоследку неки број школских зграда, који поред тога што су доста неудобне и недовољне, још чине сметње настави и општински судови смештени у онако тескобне школске авлије; што је све у II прилогу о школским зградама означено.

Да се побројане сметње отклоне, држим да би ваљало урадити следеће:

1. Да се направи списак по протоколу крштених од све деце из школске општине, која су за школу дорасла. Да се сва искупе у школи у почетку школске године и ту поред учитеља а у присуству општинеке и по могућству полицајске власти и њихових родитеља упишу она, која су за школу. Списак од уписаних ђака и њихови родитеља да имају осим учитеља општинске и полиц. власти, како би се над њима што тачније и брже вршила тач. 25 зак. о устр. осн. школа.

2. Да она деца морају школу и свршити, која буду уписана овим путем т. ј. да бар не могу својевољно, узроком својих родитеља или ма чијим школу напуштити без довољног узрока и одобрења.

3. Да министарство набавља и шаље свим школама учила, као мапе, глобусе, рачуналке, поучне методичке књиге, збирчице и слике за природу и т. д. па од општина наплаћује. Овим би се избегла свака могућна неприлика између наставника с једне и грађана с друге стране. Друго што би тада све школе биле снабдевене са потребним училама, те наставници при недовољном успеху не би се могли изговарати на немање учила. У противном случају бар да се пропише шта свака школа од учила треба и мора да има, па да се још препоручи општинама да то треба и морају да набаве.

4. Да се школске општине групину тако да могу прво подићи удобну зграду, по новим правилима о грађењу школа, ако је немају. Да могу сав трошак око школе и њених потреба сносити неосетно. Даље, да при грађењу школа одма спремају стап бар за два учитеља и две учioniце, јер би оваке општине биле доста велике и могле свагда дати најмање сто ђака у три, још више четири разреда, сходно тач. 3 чл. 8 споменутих правила.

5. Да ђаци не смеду никако ићи кућама који су од школе удаљени више од $\frac{1}{2}$ сахата, чим зима настане па док не прође (од Новембра — Марта). У топлије пак време ни они, који су удаљени од 1 сахата изузимајући само празник и недељу. Овим би се отклонила многа задоцњења и изостајања од школе, а сиротна деца сачувала још и од назеба.

6. Да се у сеоским школама ђаци хране заједнички о трошку те школске општине. Док се ово не

постигне нека сваки родитељ буде дужан свога ђака снабдевати храном на начин који је њему најлакши.

С обзиром на ово, треба свака школа, у којој деца станују и која је ван гостионица да има и пекарницу за печење хлеба и да наставник са староцеом тражи и да погађа отресног и уметног служитеља, који би могао још поред услуге у недостатку спремати деци по неко вариво и хлеб.

7. Да буду одговорне општинске власти, ако своју дужност спрема школе не би тачно на време ма у чему вршиле, нарочито спрема ђачког изостајања. Тако исто и староци за своје дужности. И

8. Да би се споменути израз »у школи се само дангуби« са свим уништио и да би основна настава и по ученике и целу земљу била кориснија, нећу погрешити ако напоменем да треба учење у основним школама продужити на шест година. Последње две године да буду обавезне ако не за све а оно бар за оне ђаке који се враћају кућама. У њима да се поред наука о општем образовању предаје што више из пољске привреде. Ако се ово не да одмах извести уз садање школе, онда би требало отпочети поступно са отварањем школа по срезовима од два последња разреда. Општинска би а још боље манастирска доброво другу цел потпомогла.

Поред напоменути сметња навешћу и неке главније неправилности које сам при предавању неких предмета приметно.

Прилично се мало зна по слабијим школама из рачунања усменог и писменог. Ово долази отуда што се рачуну могу деца само тако обучити, ако им се од првог почетка казују да га могу разумети, иначе се сврћује збрком и незнањем. Да се и овде успе требало би наредити, да сваки наставник буде дужан у место дневника рада изградити своје предавање за све разреде из овог предмета по рачуници практичног предавања од г. Ст. Д. Поповића, која је и намењена основним школама. Путем овим и слабији наставници били би сигурно принуђени да овај предмет боље познаду и више би им овај рад корисно по досадање писање дневника рада; у којима су само забележени сами темати њихова рада из свију предмета. — Крајње је време да се посао око писања дневника рада, ако ништа друго, а он бар замени са оваким обрађивањем поједини предмета.

После рачуна у тим школама стоји српски језик. Највећа је мана што се чита невајући. С тога многа деца не разуму оно што су прочитала или ако знају нешто, то је само понављање онога што су прочитали на памет. Где што још и то, што деца не пазе на свако писмо у речи коју читају, већ само на прво па изговарају често погрешно другу реч.

Читанке за III и IV разред не одговарају потпуно цели. Треба нове израдити, методички боље уредити, као што су удешене читанке за гимназије с тим, да и у њима има лепих и повећих чланака осим за читање још и за приповедање на памет. Ово исто треба учинити и са српском граматиком, јер има у њој многих неправилности.

Са највећим поштовањем и захвалношћу господину министру остајем

12 Јула 1881 год.

Јагодина.

покорни слуга

Иван Ј. Дамњановић
професор ниже гимназије

Природна историја у основној школи.

ЈЕДНА РЕЧ У ОПШТЕ. — ОЧИГЛЕДНА СРЕДСТВА. — РАСПОРЕД МАТЕРИЈАЛА ИЗ ПРИРОДНЕ ИСТОРИЈЕ. — МАТЕРИЈАЛ ЗА ЈЕДНУ ШКОЛСКУ ГОДИНУ. — ДВЕ УГЛЕДНЕ ЛЕКЦИЈЕ. —

У распореду наставних предмета за основне школе, који је од стране министарства просвете и црквених послова на основу закона прописан под 17. Септембром 1871. год., природна историја, као што је познато, заступљена је тек у III. разреду са два часа недељно. У нижим разредима наших основних школа овој важној грани наставе није поклоњено ни једног часа.— Но, запитаће ко год чудећи се, како се може природна историја предавати у нижим разредима, кад се она са знатним тешкоћама а незнатним користима једва може и у III разреду предавати? На то одговарамо: Да ми природну историју у нижим разредима наших основних школа и не замишљамо никако као самосталан предмет, већ само као корисну потку у некој са свим другој основи. Ту мислимо *очигледну наставу*, која је по основну наставу у опште а за I. раз. основних школа по наособ од пресудног значаја, а шта више у нижим разредима и једино моћно средство, да се дође до једрих, пуних и трајашњих појмова, и којој природна историја нуди обилато корисне грађе. Што пак *очигледна* настава није заступљена у нашем наставном плану познато је. Међу тим сувремена педагошка начела захтевају, да се ова знатна празнина час пре поцуну, и ми смо тврдо убеђени, да су истог уверења и сви они, који су позвани, да о школи мисле и брину се о њеном напретку. *Просветни савет* као удружена снага извесног броја опробаних и уважених раденика на пољу образованости, даје нам довољно и разлога и права, да насигурно рачу-

намо, да корачамо на сусрет далеко лепшој и срећнијој будућности што се тиче школовања у опште, а радикалној реформи основне наставе на по се. И заиста, већ је крајње време, да се и наша основна настава час пре реорганише на што чвршћим и здравијим основима сувремене педагогике, како би на тај начин и у нашем наставном плану за основне школе поред очигледне наставе били заступљени и сви они предмети, који основну наставу чине правом народном школом. Тек од тог времена, кад се у I. разреду наших основних школа буде одомаћила очигледна настава на јаким ослонцима природне историје, моћи ћемо се с правом надати и на успешнију наставу из природне историје. Јер докле би она у том случају средством очигледне наставе ухватила здравог корена чак и у I. разреду, дотле сада дете свршивши два нижа разреда не доноси готово никаквог знања из ове наставне гране у III. разред, где природна историја треба да заузме једно засебно место међу осталим наставним предметима, а очигледна настава, треба да је као само један педагошки принцип, по коме ће се природно историјски материјал предавати. У садашњим приликама учитељ III. разреда приморан је да ствара са свим нов ослонац, на коме ће наставу из природне историје отпочети, јер деца из прва два нижа разреда не донесу готово ни најнежнијих појмова из овога предмета. Можда је и ово један, између многих других, узрока, за што је се до сад непрестано показивао недовољан успех из ове гране наставе. Међу тим потребна рукопо-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

моћ, да се овој важној грани наставе утре стаза сталног напретка, постала је тако рећи осетна и ми с благодарношћу овде помињемо чланак „*Јестаственица у основној школи*“ од Дра Ј. Панчића¹ којим је овај часни старина са В. Школе подигао свога уваженог гласа у корист природне историје у основној школи, који је отштампан у бројевима 8. 9. 10. 11, и 12. „*Школе*“ за 1876. год. Осем овог чланка и материјала који се налази у школским књигама мога пошт. професора г. Ст. Д. Поповића и г. Војислава Бакића, не опомињемо се, да је још што год писано по овој грани наставе до најновијег времена².

Писац ових редака нешто из своје школске практике, а нешто из многостручног пропитивања, уверио је се довољно о знатним тешкоћама, са којима се бори основна настава из природне историје. Међу тим важност њена по доцније образовање као и по економни развитак наше земље захтевају, да се природној историји у основној школи осигура и поузданији темељ као науци и да јој се даде више практичке важности. Из тих разлога и писцу је намера, да по могућству својих слабих сила у следећим редовима на најпрактичнији начин покаже све оне важније моменте, које треба да имају на уму сви радници на почетној народној образованости у предавању природне историје, како би на тај начин олакшали и себи и деци посао по овој струци наставе. Далеко од сваког теоријског и систематичког тона ово излагање потиче из живота, из практике, из искуства у школи добијеног. —

Без сумње, да ће сваки разумети, да предавање природне историје у основној школи отежавају многе прилике, или боље да речемо, многе неприлике. Неоспорна је истина, да су овоме уз-

¹ Колико би још много више допринео осн. настави из прир. историје, да је овај уважени старина уједно и обрадио материјал из ове науке по оним начелима, која се у поменутом чланку излажу, а уједно пружио учитељима „*Поуцларно дело о природњачкој пракцици*“ којим би се учитељи упутили у практичком познавању природних тела? — (Види бр. 12. стр. 182 „*Школе*“ за 1876)

² Види: Ст. Д. Поповића „*Рад у школи*“ стр. 415—438 и Др. Војислава Бакића „*Наука о васпитању*“ II књ. стр. 37—43.

роци: недовољно појимање савремених начела, по којима се ова наука предаје, као богме и недовољна спрема у овој струци науке код многих учитеља с једне стране, а сувишни материјал одређен од стране министарства просвете за једну годину, савршена оскудица очигледних сретства и ручних књига, с друге стране. Све ове околности упливисале су, да је се природна историја предавала, а и дан данас предаје посве разнолико и са знатним тешкоћама. У осталоме није се ни могла очекивати већа сугласност у предавању природне историје, кад учитељи до најновијег времена нису имали ни једне ручне књиге по тој грани наставе у којој би колико толика своја разнолика предавања усредсређивали, осем само распоредом одређеног материјала, чија сувишност гонила је учитеље, да га скраћивањем извршују у онолико, у колико је који хтео, могао и умео. Од наших стручних педагошких снага с правом се захтева, да овој незгоди час пре своју рукопомоћ укажу. Сспособни учитељи, међу тим, при свој својој доброј вољи нису у стању овоме захтеву одговорити, јер им већином потребна средства на расположењу не стоје. — На овоме месту нека нам дозвољено буде, да са благодарношћу поменемо најновије дело по овој струци „*Јестаственицу за основну наставу*“ од вредног учитеља Пере Никетића. И ако писац ове књиге по начину описивања природних тела нагиње више систематско научно, него практичко-занимљивом излагању, опет је он овом књигом попунио доста знатну празнину у књижевности за нашу основну школу. Трудољубиви писац, дао је учитељима својом књигом путовођу у предавању природне историје, на чему нека му је усрдна благодарност.

О важности природне историје и по морални и по материјални напредак човеков, мислимо да је сваки довољно убеђен. Но питање је која јој је цел у основној школи?

Цел природне историје, у основној школи разликује се са свим од цели њене у средњим и вишим научним заводима. Врло би погрешно радио сваки онај учитељ, који би се у предавању природне историје у основној школи хтео да држи какве научне системе; који би хтео дубље да

проучава састав појединих природних тела, а при томе хтео би још да буде и специјалиста. Природна историја у основној школи не може имати никакву другу цел, до само ту, да у деце пробуди интерес за посматрањем разних природних тела у различитим добима њиховог развијања. И само име „Природна историја“ показује, да се ова наука бави праћењем живог природних тела. Дужност је, дакле, учитеља, да ученике у томе упути и одушеви. Да би то постигао нужно је сваки поједини предмет о коме је реч, да се деци у самој ствари представи, колико-год више околности то дозвољавају. При томе најпре пустити да деца дотично природно тело са свију страна рассмотре и добро разгледају, а за тим или га сам у опште по важнијим карактерним знацима описати или подесним питањима само руководити, те да га деца сама опишу, обративши им пажњу, на његов постанак (н. пр. какве биљке, птице, и т. д.) на храну, на начин живота његовог, на важније особине, на користи или штете, које имамо од њега, и т. д. и то вазда све у занимљивом облику. Научно озбиљног излагања ваља се строго чувати, јер ће свака мука бити узалуд, и само се тиме штети и једна и друга страна.

Обично сваког појединог часа ваља само по једно природно тело, било животињу, било биљку или минерал за посматрање донети. На тај начин свако поједино посматрање даје ва век извесну заокруљену целину, те тако се деци даје могућности, да у души својој створе колико толико приближну и јасну слику о ономе предмету, који им је на посматрање изношен. Међу тим свако посматрање треба да је уређено по извесном такту, по извесном плану. Ништа горе нема него пред децом шепртљати. За то се и овде, као и свуда напомиње: *Пришрема!* Дати деци један појам из природне историје о некој животињи, н. п. рецимо „о крави“ не може се то баш тако лако, што но веле, као из рукава истрести, већ се мора за то припремити, који жели да пред својим ученицима одржи свој наставнички ауторитет. У импровизаторску моћ не треба се никада уздати, јер се тако наставничко достојанство на коцку меће.

Задатак је свакоме учитељу, да описивање

природних тела учини деци што занимљивијим, да би тако и час природне историје учинио што кориснијим. Да би се то постигло нужно је свако описивање у закључку по могућству зачинити каквом згодном шаливом причом, песмицом и т. д. Тако н. прилику: кад се буде говорило о „мачки“ нека се најзад исприча „мишић и мишица“ кад се буде описивао „миш“ нека се најпосле исприча „лакоми миш“, а кад се буде говорило о „мравима“ нека се у закључку испева песмица „Мили, мили мали мравак“ и т. д. При сваком предавању нека се има на уму ово начело: *Што је год предавање занимљивије, то је и корисније.*

Из овога, дакле, што је доведе изложено јасно се даје познати, шта је цел природне историје у основној школи. Никаква научна система нема места у основној настави; њој се поклања дозвољене времена у средњим и вишим научним заводима. А основна школа учинила је са своје стране доста, ако је само у ученика пробудила живо интересовање за посматрањем разних природних тела.

По себи се разуме, да ни један учитељ не ће моћи потпуно одговорити овоме захтеву, без нужних помоћних средстава. Тиме и нехотице долазимо, да покажемо, која очигледна средства треба да стоје учитељу на услузи при предавању природне историје, ако се жели од ње имати стварне користи и у истини трајашњег успеха. Говорећи о овоме вредно је, да на овоме месту саопштиме наставна средства по овој грани науке, која су на расположењу учитеља образованијих народа, те угледајући се на њих, да и ми поклонимо озбиљнију пажњу основној настави у опште, а особито природној историји, чије знање моћно утиче на свестрани развитак учеће се омладине. И тако као очигледна средства при предавању природне историје учитељу служе, или бар треба да су му на услузи:

1. *Сама природна тела.* У овоме погледу стварно преставање природних тела из царства минерала и биљака много је лакше јер са мало труда може сваки учитељ прибавити себи малу збирку најнужнијих минерала, а за „хербаријум“ није од потребе ни трудити се много, јер је далеко корисније биљке, о којима је реч, што је могуће у природнијем стању пред децу износити. Мало теже

иде ово код животињских тела. За ту се цел тражи: мала збирка од инсеката, понека рептилија у спиритусу очувана, извесан број напуњени птица и који, макар и најмањи сисар и т. д. и у томе послу ретко ко да ће довољно вештином владати. Но ипак ову празнину знатно надокнађују животињска тела у самој ствари, те се многа од њих у слободниј природи могу повољно разгледати.

Већином учитељу основних школа у Немачкој стоје као очигледна средства на расположењу *животињски облици направљени од извесне смоласте масе тако зване „papier mache“*.¹ Са овом вештином прављења животинских облика прича Франц Видеман, учитељ у Дрезди, у последње време веома је се далеко одмакло. Он вели, да има фабрика, као и пр *Флајмановау Нирнбергу*, које све могуће животињске форме са таквом природном верношћу и са најфинијим и најнежнијим карактеристичним знацима израђују, да се човек при по сматрању ових вештачких производа не може отрести неке чудне радости.² Доста знатна скупоћа ових корисних очигледних средстава чини, те не могу још да постану опште благо свију школа, али је срећан, додаје Видеман, сваки онај учитељ, коме ова средства на услузи стоје.

Ми пак, који у школи оскудевамо још и са најнежнијим потребама, као довољним бројем целисходно удешених мапа, рачуналки, птица, и т. д. можемо само желети то срећно по школу време када ће свест у нашега народа бити у толикој мери увиђавна, те да се један пут манемо луксузних и без корисних трошкова, па да школи поклонимо више и бриге и материјалних жртава, те снабдевши је у свему, очистимо јој и уравњамо пут, по коме ће живљим сталним кораком поћи напредку своје.

¹ Papier mache то је једна смеша, од које се у житком стању могу по вољи изливати најразноврснији животињски облици, који се са великом коришћу дају употребити при предавању природне историје.

² Једино још остаје желети код ових вештачких животиња, примећује вредни учитељ у Дрезди—да оне по величини буду што приближније правим створовима које кад би се учинило, вели, до би се указала велика услуга школи и настави. (Franz Wiedemann, der Lehrer der Kleinen стр. 259.)

Историја наставе у Србији забележиће као срећно оно време, када ће бар великом броју основних школа стојати на расположењу, поред других потребних училиа, још и ове вештачки израђене животиње. —

3. Треће очигледно средство за природну историју јесу *слике*. — Ми са радошћу овде бележимо факт, што су у последње време многе општине, како варошке тако и сеоске, обогатиле своје школе изредним сликама из природне историје. Камо лепе среће, да се и остале општине побрину да ту доста знатну празнину у наставним средствима како поцуне, те би бар ова нужна пореба постала што скорије општа имовина свију наших основних школа? — Но и код ових слика има једна околност, која им, као наставним средствима важност потамњује, и коју би ваљало час пре уклонити. Очеvidно је да се оне оваке, као што су данас у великим форматима удешене за вешање о зид, не могу са довољном коришћу при настави употребити. То не дозвољава оно начело, по коме се *једног часа само једно природно тело или слика може деци за посматрање изнети*. За то је пре свега желети, да се ове слике по сувременом распореду по појединим таблама сложе и повежу у једну књигу, од прилике као што је „*Атлас Вука Маринковића*.” У томе случају могле би се оне и боље чувати и при настави корисније употребљавати.

Најбоље слике из природне историје издају *Шрајбер и Шил* у Штутгарту и Еслингену, и *Мајнхад и Синови* у Дрезди. — Код нас су у употреби обично *Шрајберове* слике —

Но ако школа нема ни овог очигледног средства, што у нас није као немогућност, онда учитељу остаје још само

4. *Слободоручно цртање на школској табли* као последње помоћно очигледно средство уз предавање природне историје. На сваки начин да се за ово захтева, да учитељ колико толико уме владати вештином цртања. Али се не може ни захтевати, да овакови цртежи буду са свим правилни и потпуно вештачки, јер се то овде и не изискује. Довољно је, да се дотични предмет само у главним цртама представи, а већа или мања верност

и правилност зависи од веће или мање учитељеве способности у цртању. Но да би се и овај посао колико толико олакшао, прича Дрездански учитељ, да у Немачкој постоје таблице од камена шкриљца, на којима су у главним потезима и доста правилно исцртане разне потребне слике животиња и биља, те се учитељи при прецртавању њима помажу. Те таблице може сваки учитељ за незнатну суму новаца узети, и ако су му оне на услузи, вели даље, може се врло добро помоћи само ако таблицу узме у леву, а креду у десну руку, па прегледајући с таблице може са најмање вештине цртања потребну слику на школску таблу пренети. Слике које се на школску таблу прецртавају, додаје даље, треба да су увек у увећаном формату, и шта више што су год веће, то су целисходније.

О овим сликама израђеним на каменним таблицама и њиховем прецртавању на велику школску таблу, води се међу педагошким светом, а нарочито међу учитељима у Немачкој, доста знатна препирка. Противници не одобравајући њихну употребу веле: „Не треба деци дати никакве хрђаве слике, јер оне стварају у деце неправилне појмове и руше дечији укус (естетику) и моћ уображења у корену и основи, по што прецртане слике не само што су готово увек непотпуне, него су шта више много пута и са свим погрешне.“ А браниоци, међу које долази и поменути учитељ у Дрезди, наводе: „Са свим непотпуно представљање слика није баш тако опасно по образовање дечије, као што се то на први поглед чини. Ако се прецртавају са свим обичне и познате биљке или животиње не ће ни у колико сметати, да деца са учитељевог мршаваг представљања замишљају на познати им савршени живи ориџинал, па ма каква накарада испала у прецртавању краве или које друге животиње. У осталом веле, ако учитељу баш и не испадне за руком, да замишљени предмет колико толико приближно ориџиналу представи, то му је бар прилика, да сам себе мало у цртању вежба, јер је мало вештине у цртању сваком учитељу од потребе и користи.“ — Примајући к знању ову педагошку несугласицу, којом разуме се да не можемо бити Бог зна како заинтересовани, и коју бележимо само као факт, колико се у иностране свету поклања пажње

и старања основној настави, те јој се на разноврне начине олакшица указује, прелазимо преко исте просто на дневни ред, да покажемо:

Ког се реда ваља придржавати приликом упознавања деце са природним телима? —

У педагогији призната је изрека, која лепо каже: *Почни са најпростијим (дакле са минералима) па полагамо напредуј све даље до најсавршенијих животиња.* Но тако исто није неумесно, ако би се рекло: *Почни са биљним светом, јер у Августу, када се ђаци II. разреда преводе и уписују у III. разред,¹ у ком ће се природна историја отпочети, укупни биљни живот тада је у потпуном развоју, те тако би се деца одмах у стварајућу и битну природу увела.* — Оба ова гледишта, која смо овде истакли, не може се рећи, да су са свим погрешна, те да их за то треба и одбацити, те по томе сваки онај учитељ, који би или по једном или по другом радио, не би грешио. Код нас као што је познато, природна историја отпочиње се познавањем човека, па животиња, па биља и најзад минерала. Отпочети животињама, и то баш поименце домаћим животињама, види нам се као најпрактичнији пут. Седмогодишњом практиком уверили смо се, да познавање човека, дакле, „себе самог“ и ако по спољашњости задаје деци доста труда и муке, а тешкоћу „познавања себе самог“ признао је још у старом веку атински мудрац Сократ. — И мој поштовани професор г. Степа Д. Поповић у свом „Раду у школи“ излажући природноисторијски материјал за поједине разреде кроз осам школских година, ставља познавање човека у IV. раз. тек шесте школске године.² За сада, док се основна настава не би друкше регулисала, по нашем скромном мишљењу познавањем човека ваљало би завршити једногодишње познавање природних тела. А да је најцелисходније отпочети са домаћим животињама за то, што су оне деци већ и пре тога стари познаници, што деца и сама знају много што — шта да приповедају о њима, и што о њима готово и има понајвише занимљивих поука за децу, о томе, надамо се, не ће нико спорити.

¹ У Немачкој ђаци се уписују у школу о Ускресу и тада школска година отпочиње.

² Види „Рад у школи“ од Ст. Д. Поповића ст. 436.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILJ.BS

У осталом сваки зна, како децу јако занимају код коња н. пр. прича о његовој поучљивости и верности, код пса прича о изгубљеном детету, код мачке о начину њеног ловљења мишева, и. т. д.

Ако се настава из природне историје отпочне са овако лако схватљивим и занимљивим материјалом и ако час природне историје постане деци толико драг и мио, да она једва чекају на повратак његов, моћи ћемо се насигурно надати и повољном успеху у овој струци основне науке. Треба се строго чувати којекаквих измишљених анекдота и „интересантних“ прича, јер то само штете, а никакве користи, донети може.

По што се поступним описивањем прећу сви домаћи сисари, онда се може прећи на описивање домаћих тица и других непознатијих животиња а после овога прећи на описивање минерала и сав тај материјал тако развући, да концем фебруара а најдаље у половини месеца марта будемо готови у главноме с њиме. Чим сунце својим благим зрацима пробуди успавани живот биљнога света, треба да нас са ученицима нашим нађе код нежног цветка висibaba, јагорчевине и др. у сред богатог излога биљног шаренила. Том приликом ваља да попунимо само оно тело из зблoђије и минералођије, које сада стварно разгледати могу

При описивању биљака не треба се са децом упуштати у рашчлањавање састава појединих биљака и прецизно разлагање цељи и облика биљних делова. Резоноване о разним облицима листова (као: зупчаст, копљаст, шиласт, срцаст и т. д.) и различитом корењу (као: растресит, ваљкаст, грудваст, прост, и т. д.) треба са свим изоставити. То је посао средњих и виших завода. Међу тим, ко је год покушао, да о овоме својим ђацима даде јасног појма и тачне разлике, могао је одмах приметити да је на знатне тешкоће наишао. То је за децу прерана, па за то и тешко сварљива храна. Учитељ је у ботаници за доста учинио, ако своје ђаке упозна за именима разних биљака, ако их научи, да знају, како се зову поједини биљни делови и за шта служе, какве користи или штете имамо од ове или оне биљке и т. д. Сухопарним именима и научним теоријама не смеде се деца никако мучити.

После овога на реду је, да се запитамо:
Која ћемо природна тела изабрати за прву наставу из природне историје?

Школска година има од прилике 40 до 46. радећих недеља. У толико дакле лекција ваљало би разделити сав материјал, који се може за једну годину прећи. Међу тим да се материјал, који се по садашњем распореду има прећи за једну годину не може при својој занимљивости и енергији савладати за то време, надамо се да је сваки довољно убеђен. Треба дакле из распореда одабрати онолико, колмко се с коришћу за годину може прећи. Непретендујући право, да смо погодили прави пут, у следећим редовима изложићемо сав материјал, који би се од прилике за једну годину могао прећи, и који би опет давао извесну заокругљену целину, а свакоме се оставља на вољу, да га прими или одбаца.

„Много људи, па много и ћуди“ али по што у овоме питању главну ролу игра „Како“ а не „Шта“ треба предавати, то нека сваки за себе чини избор, али нека се у предавању придржава вазда одмах начела, која педагогија тражи. — И тако дакле ево распореда, који би колико - толико одговарао нашим садашњим околностима, и који би се са два часа недељно за једну годину могао извршити:

I, *Домаће животиње*: 1 Коњ (магарац, камила, слон) 2. Крава, 3. Овца, 4 Свиња, 5. Псето (курјак) 6, Коза, и 7. Мачка (лав).

II. *Биље*: 8. и 9. Једно дрво (корен, стабло, гране, огранци, пунољци, лишће, цвет и плод,) 10, Воће и друга корисна дрва, 11. Игличаста дрва. 12. Жита, 13. Лан и Конопља, 14. Кромпир, 15. Зелени 16. и 17. Разно цвеће.

III: *Птице*: А. Домаће: 18. Петао (кокош) 19. Голуб, 20. Гуска, патка и лабуд, Б. Селеће се: 21. Грлица 22. Чворак 23 Ласте, 24. Рода, (лелек), В. 25. Разне певачице, Г. 26 Грабливице.

IV. *Водоземци* 27. Жабе и гуштери, 28., Змије,

V. *Рибе*: 26. Шаран, 30. Сом, јегуља,

VI *Љускарци* 31 Ракови,

VII. *Исекти*; 32. Бубе, 33, Лептир, 34, Пчеле, 35. Мрави,

VIII. Паукови: 36. Паук,

IV. Мекушци: 37. Служ,

X. Црви: 38. Кишна глиста (пијавица)

XI. Минерали: 39. У опште о минералима, рудари и рударска радња, 40. Со, 41. Камени угаљ, 42. Глина, пескуша, смоница, црница и др. земље. 43. Креда, 44. Гвожђе, 45. Олово, калај и 46. Метали: сребро, злато, и бакар.

У ових 46. лекција обухваћени су у главном важнији и познатији представници из сва три царства, који би, по нашем скромном мишљењу, сачињавали природну историју за III. разред наших данашњих основних школа. Овај би се распоред имао тако извршавати, да се увек о ономе говори, кад му је време најудесније те први течај имао би се завршити познавањем тела човековог.

После овог разлагања узећемо, да обрадимо две лекције из природне историје како ми држимо да би требало, па да се од предавања има стварног и трајашног успеха. Узећемо, да изложимо практично предавање.

О свињи.

Сваки је од вас видео макар коју свињу. — Јеси ли ти видео коју свињу? — Колика је била она свиња, што си је ти видео? — Јесу ли све свиње по величини једнаке? —

Ако се при руци деси и каква слика, онда наставити:

I. Опис.

Ова слика представља једну домаћу животињу. Која ја ово животиња? (Одговори вазда треба да буду у потпуним реченицама). — Свиња, ево видите има: главу, врат, труп, ноге и реп. (Сваки поједини део тела ваља тачно местимце обележити), Шта има свиња? — („Свиња има главу, врат, труп, ноге, и реп“). — Покажи које је: глава, врат, труп, ноге, реп! —

Каква је глава у свиње по облику? — („Глава је у свиње по облику дугуљаста, а у врху шиљаста.“) — Како се зове овај шиљаст део главе? — („Овај шиљаст део главе зове се њушка.“) — Њушка је, видите, дугачка и шиљаста и свиња може њоме разрити и најтврђу земљу, само ако опази, да може штогод за јело наћи. Но

у ривењу свиња се највише помаже, ево, овим прстеном на дну њушке, са обе стране носа, који је врло јак. — На ком је крају главе њушка? („Њушка је на доњем крају главе и на њој има један прстен, који је тако јак, да свиња њиме може разрити и најтврђу земљу.“) Кажите ми то исто! Ти! Ти!.....

Шта још има свиња на глави? — („Свиња на глави има још очи, уши, нос уста.“) — Колико свиња има очију, ушију, носова, уста? — Шта ради свиња очима, ушима, носом, устима? — („Очима гледа, ушима слуша, носом мирише, устима жваће храну.“) Повтори ти! Ти!.....

Уста су у свиње много расцепљена и доња јој је вилица нешто краћа од горње. Кад једе онда мљаска. (Но и многи људи при једењу то исто чине, а то је разуме се врло непристојно). Мужјаку кад остари израсту из уста два велика зуба очњака, који му далеко на поље стрче с једне и с друге стране. — Каква су уста у свиње и шта ради, кад једе? („Уста су у свиње много расцепљена, доња јој је вилица нешто краћа, и кад једе мљаска.“) — Шта израсте мужјаку, кад остари? („Мужјаку кад остари израсту два велика очњака с једне и с друге стране уста.“) — („Свиња има два ока, два уха, један нос и једна уста.“) Поброј, шта још има свиња у устима? („Има језик и зубе, секутиће, очњаке и кутњаке.“)

Како се зове овај део тела између главе и трупа? — Покажи ти, које је врат. — Врат је видите врло кратак, а кад је свиња угојена онда се једва може распознавати. — А овај најдебљи део тела, на коме су ноге и реп, зове се труп.

Покажи, које је труп! Ти!.. Побројте, који су делови на трупу споља, а који унутра? — Пази-те, ја ћу вам казати: На трупу с поља се разликује ево одоздо трбух, са стране слабине а одозго хртењача или леђа, а унутра срце, бела и црна цигерица, стомак, црева и остали дроб. — Ко уме то да поброји? — Још? — Још? — Покажи то на слици! Ти! Ти!... Опишите врат! („Врат је врло

¹ Свиња има 6. озго а 6 оздо секутића; 2 озго а 2 оздо очњака, и 14 озго а 14 оздо кутњака, дакле свега 44 зуба или 12 више него у човека. (Види Прир. историја од К. Црногорца 1 део стр. 42).

кратак, а кад је свиња угојена, онда се једва распознају може“). Нека још ко год то исто повтори? Још? Још? --

На трупу су и ноге. Свиња има четири ноге, две стражње и две предње. На свакој ноzi има по четири папoњка, али само са два предња стаје ла земљу, а два су стражња уздигнутија и не дохватају до земље. Предње су ноге увек краће од стражњих и кад је свиња угојена, онда је не само са свим трома, него често једва иде на ногама, те за то непрестано леже. — Реп је мали и вазда коврчаст, а много је пута само један окрњак.

На чему су ноге и колико их има? — („Свиња, има четири ноге, и оне су јој на трупу две спред, а две острaг“). Покажи, које су ноге у свиње! — Шта има свиња на свакој ноzi? — („Свиња на свакој ноzi има по четири папoњка“). Опишите како иде? — („Она само са два предња папoњка стаје на земљу, а два су стражња уздигнутија и не дохватају до земље“). — Које су јој ноге краће, и како јој је угојеној? — („Предње су јој ноге краће од стражњих, а кад је угојена једва иде на за то непрестано леже“.) — Какав је реп? — На што ће свињи реп? — („Да се брани од муха, које је нападају и уједају“). —

II. Покривач тела и боја његова.

Тело у свиња покривено је чврстом длаком, која се зове *чекиња*. На леђима чекиње су дугачке и много јаче од осталих, те се за то употребљавају за прављење четака, а по трбуху и слабинама краће су и слабије, па зато и мекше. Чекиња у свиња може да буде по боји: бела, црна, мрка, шарена и жућкаста. Велих свиња има понајвише. — Каква је била по боји она свиња, коју си ти, Родомире, видео? — А каква још може да буде по боји чекиња у свиња? — („Чекиња у свиња може да буде по боји: бела, црна, мрка, шарена или жућкаста“). — На ком су месту чекиње најдуже и најјаче и за шта се употребљавају? — („Чекиње су у свиња најдуже и најјаче на леђима и употребљавају се за прављење четака“.) — Чиме је покривено тело у свиња? — (Тело у свиња покривено је чврстом длаком, која се зове чекиња!) — Повтори ти још једаред! Ти! Ти! ....

III. Храна и место бављења.

Свиње се највише хране кукурузом, и онда је од њих најбоља маст. Но једу радо и трице, дулеке, кромпире, јечам, купус, жир, крушке и остало воће, сплачине, пасу траву, рију земљу, и отуда ваде различито корење, гљисте, прве, и једном речју, ждери све, што им до уста дође. Свиње једу увек више него што им треба, па се за то могу јако да угоје, и куд год се макну само разгледају, где ће шта моћи појести. Целог дана тумарају које куда у друштву, а у вече се враћају на једно место, у свињац, на преноћишта. Најрадије спавају у слами. — А ко им прави свињац за преноћивање? — Где свиње преко дан бораве? — („Целог дана тумарају које куда у друштву, а у вече се враћају у свињац на спавање“). — На шта мотре, куд год се крену? — (Куда се год макну, разгледају, где ће шта моћи појести“). — Чиме се највише хране? — („Свиње се највише хране кукурузом, и онда је од њих најбоља маст“). — Побројте шта радо једу свиње! — Ко уме? — („Свиње још радо једу трице, дулеке, кромпире, јечам“ ..... и т д.)

Једу ли свиње само док се засите? — („Свиње једу увек више, него што им треба, па за то се могу јако да угоје“). — Би ли ко умео, да сам исприповеда, о свему овом, што смо сад говорили? ..... — (Овакови општи прегледи врло су добри за вежбање у говорењу и мишљењу, али су почетницима врло тешки, па за то је учитељу дужност, да он ипак својим питањима: *руководи, поправља и допуњује*, докле њак захтеву не одговори.) . —

IV. Плођење. Род. Век.

Мушко у свиња зове се *вешар*, а женско *крмача*. Крмача опраси 4 до 8 а много пута и до 12. прасади, који одмах чим се опрасе, виде, и хране се мајчиним млеком. Крмача је врло љута и тако немилостива мајка, да често и своју рођену децу, прасад, поједе, а може се преко године два до три пута прасити. У животу своје свиња може као год и човек, да се разболи и да угине. Најопаснија свињска болест јесте *гроница*, која свиње стеже у гуши, те због тога болесне много бале и

много мањкавају. Иначе ако се не закоље или од болести не липше, свиња може да живи до 30 година

Свиња је домаћа животиња за то, што је питома, и што се човек стара за њену храну и место, где ће да лежи те да се сачува од времена. Но да ли осем свиње има још домаћих животиња? Побројте их! — („Крава, коза, овца, коњ, пас, мачка“). — *А за то, што свиња има дебелу кожу, и што прасад, док су мали доје (сисају) млеко као и многе друге животиње, долази и она у ред животиња, што се зову дебелокожи сисари.* — Ко уме ово да искаже? — Ти! Ти! Ти! ..... (Овај важан појам треба да повтори више њих, док се са свим добро не утуби. Није згорег заповедати да се и цео текст испише на таблицама). — А зашто је свиња домаћа животиња? — („Свиња је домаћа животиња за то, што је питома и што се човек стара за њену храну, и место где ће да лежи те да се сачува од времена“). — Које рекосмо, да су домаће животиње? — Како се зове мужјак, а како женка у свиња? — („Мужјак зове се вепар, а женка крмача“). — Каква је крмача као мајка? — (Крмача као мајка врло је љута и тако немилостива, да често и своју рођену децу, прасад, поједе“). — Може ли се свиња разболети? — („Свиња, као год и човек, може се разболети, и најопаснија је свињска болест гроница, која свиње у гуши стеже, те од ње многе мањкавају“). — До колико година може свиња да живи! („Ако свиња не липше или се не закоље може живити до 30. година“). —

V. Особине.

Свиње, као што вам рекох, воле да живе у друштву, и врло се добро између себе познају. Састављене са туђим свињама одмах се покољу и раздвоје, а на глас чобанина, који их свако дневно храни, трче му без обзира на сусрет, често застајући, да чују с које стране глас његов долази. Докле се не нахране непрестано цилчу и скачу уз човека а кад храну добију, онда халапливо отимљу једна од друге и непрестано трчкарају бојећи се да не би која више уграбила и појела. Кад се наједу, онда се обично поизваљују према сунцу, често наслонивши главу једна на другу, и тако се одмарају

док их глад опет на посао не покрене. Готово непрекидно рију земљу и из ње ваде корење разног биља, црве, глисте, бубе, и др. које шта, те једу, и у томе послу често се целокупне затрпају, да их је лако ухватити.

Свиње се још врло радо каљају по подводним и блатавим местима, а особито лети, када су велике врућине, те за то су готово увек нечисте. „Прљав као свиња“, каже се за онога, који се не држи чисто.

Свиње су са свим глупе, те се не могу ни чему научити. Кад се наваде у штету, онда им је врло тешко стати на пут. Највећи су им непријатељи пси и курјаци, од којих се свиње слободно уједајући оштрим зубима. — Опишите живот у свиња! — („Свиње воле да живе у друштву, и врло се добро између себе познају“). — Треба ли се бојати, да се свиње са туђим не узмешају? — („Кад се свиње саставе са туђима одмах се покољу и раздвоје, те се не треба бојати, да ће се помешати и изгубити“). — Чим се свиње непрекидно баве? — („Свиње по вас дан рију земљу и из ње ваде корење, жир, црве, глисте и др. што нађу то једу, и у томе послу често се целокупне затрпају, да их је лако ухватити“). — Чији глас најбоље познају? — („Најбоље познају глас чобанина који их је свако дневно храни, па за то чим га опазе трче му на сусрет по често ослушкујући с које се стране он јавља“). — Шта раде док једу? — („Док једу непрестано грабе једна од друге, а кад се засите онда обично полежу према сунцу, и тако се одмарају, често наслонивши главу једна на другу“). — За што су свиње готово увек каљаве и нечисте? — („За то, што се врло радо каљају по блатавим и подводним местима, а особито лети, кад су велике врућине“). — Реците ми, шта се вели за онога, који се нечисто држи? — Од којих животиња свиње највећма страдају? — („Највећма свиње страдају од паса и курјака, те се од њих оне слободно уједајући зубима“). — Могу ли се свиње чему год привикнути, научити? — („Свиње су са свим глупе, па за то се ни чему не могу научити, али кад се у штету наваде, врло их је тешко од тога одучити“). —

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

VI. Користи.

Свиња је врло корисна домаћа животиња. Она се може лако и брзо да угоји, и може дати од 80. до 160. ока меса. По што је месо, маст сланина? — (Свињетина 3. гроша на оку, мас 6. до 8. гр. а сува сланина 8. до 10. гр. на оку). — Од свиња добијамо укусно месо, крметину, маст, кожу, и као што сам вам казао, чекиње за прављење четака. Угојене свиње жељезницом разносе се на далеко, те се распродају по крајевима света, и у нашој отаџбини има велики број људи, који само живе од трговине са свињама. Ко зна, да поброји неке свињарске трговце? — Код нас готово сваки у јесен закоље по једну свињу, која се зове *убојница*, те од ње суши месо и сланичу за зиму. Би ли умес ко, да поброји све послове око сређивања убојнице? ..... Добро! — Ево и ја ћу вам попричати: Најпре се свиња удари секиром у чело, те се онесвести и падне, а затим се ножем испод гусе (врата) закоље. Чека се док са свим не лишне, па се после мете у једно корито и ту се врелом водом попари и ошури т. ј. длака се очуна. После овог изгледа чиста, бела и за јело. За овим се наопачке обеси, па се тело посред трбуха распори, утроба се извади и прева се очисте. Од црева, беле и црне цигерице и бубрега прави се кавурма, а од главе и ногу пиктије. Остало месо употребљује се или одмах за кување, или се изуди и усоли те се као пастрма суши. Од бутина са вешаокама праве се шунке, а од ситно исецканог меса кобасице. — Сланина осушена врло је добра за јело, а особито са купусом укувана. Јесте ли јели? — *«Турци веле тарана је храна, Срби веле купус и сланина»*, ко је погодио? — (Цео овај рад деци је у главном познат. Учитељу је задатак, да га на овај начин

само тачније обради, па му може одмах као писмени задатак у школи врло добро послужити.)—

Поброј ти, какве користи имамо од свиња? — („Од свиња добијамо месо, маст, кожу и чекиње за прављење четака“). — Шта буде, ако се свиња подуже времена добро храни? — („Ако се дуже време свиња добро храни онда се угоји и може дати од 80 до 160 ока меса“). Кји људи распродају угојене свиње? — („Угојене свиње распродају по целој свету свињарски трговци, којих код нас има прилично доста“). — Која је свиња убојница? — Опишите рад око сређивања убојнице! —

Посло овога, ако време допушта, може се што причати и о претцима наших домаћих свиња о дивљим свињама, о начину живота њиховог, о боји, о храни, о штети, коју наносе усевима ријући пљџа, о лову, мрежама и црпима помоћу којих се хватају, и. т. д. И најпосле једну шалу као додатак: Један човек хоће да закоље своју свињу. Позове касапина и овај, један малечак подебео човек, дође, обали свињу и клекне на њу коленом. Но свиња скочи, а касапин уседне на њу, као да је узјаши. Свиња трчи свуд по авлији, али јој се касапин тврдо за уши држи, докле га она најпосле не збаци, па баш у једну бару. —

Овако би од прилике требало обрађети сваку поједину лекцију о сваком животињском телу, ако желимо, да природна историја буде моћно средство за размишљање и у опште за духовни напредак као и корисно знање за наш пратички живот.

На завршетку овог нашег излагања покушаћемо, да изведемо и једно практичко предавање из тежег дела природне историје, из минералогичке, и то:

(Свршиће се.)

Задужбина пок. Васе Живановића.

бив. секретара државног савета.

Покојни Васа Живановић, сећајући се још за свога живота, како школа има благодетан и користан утицај на народни напредак и високо цењећи све врлине које се само васпитањем и обра-

зовањем стећи могу, а при том љубећи особито своју домовину — завештао је све своје имање на образовање српске омладине, по тестаменту који гласи :

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Моја последња воља.

Сво моје покретно и у разним облигацијама састојеће се имаће, на случај моје смрти остављам мојој драгој супрузи Јелки да га она слободно и неограничено ужива јер га је она са мнои стекла. Коње, кола, једном речју сву покретност поклањам мојој Јелки а имаће састојеће се из разних облигација и меница — које ће она у своје време надлежном месту показати, остављам јој да га слободно и потпуно за живота ужива, а после њене смрти да припадне драгој отаџбини мојој Србији, и то под овим условима :

I. Да моју Јелку поред мене у моју гробницу сарани и од гранита споменик у виду пирамиде на нашем гробу подигне с овим натписом:

Овде леже кости Васе Живановића, родом из Вршца, и његове супруге Јелке, који су само за Српство живели.

Да речена надгробна пирамида наша буде финном грилаком (гвозденим) заграђена и да све то кошта до илладу дуката, што ће се узети, из прихода наше имаовине.

II. Да од прихода нашег имања, наша драга отаџбина Србија издржава добре ђаке, од њихове осме године возраста па на више и да их у ранијим годинама издржава у Србији а доцније у Русији, Германији и Француској, и спреми за добре свештенике (мирског и монашког реда), лекаре, хирурге, апотекаре, војнике и дипломате. Оваки ђаци носиће назив „питомци Васе Живановића и његове супруге Јелке“ а узимаће се искључно из мог и њеног рода, наших кумова и пријатеља, међу којима спадају сви они, који су моји школски другови били и то само Срби. Но, ако би Србин наш будући — по овом акту — питомац грађанин стране државе био, дужан ће бити да у своје време, узме отпуст из страног поданства и постане грађанин Србије, нашта се родитељи таквих ђака, ако су они малолетни — обвезати имају.

У примању ђака за наше питомце даће се првенство:

1. Свима онима, који буду аутентичним документима доказали, да су моји и Јелкини рођаци. Првенство међу овима имаће онај, кога је школска сведоџба боља.

2. Нашим кумовима у Србији, Аустро-Мадарској и Румунији, које смо ми венчали или крстили. Међу овим кумовима долазе на прво место мушка деца нашег кума Јована Костантиновића, живећег сада у Херешту у Румунији; мушка деца Марка С. Рајовића, ако их буде имао; деца Милана Дамњановића садањег председника суда окр. крајинског, деца наших кумова који су нас крстили и венчали и т д.

3. Нашим пријатељима, међу којима прво место заузима Г. Коста Цукић заступник Србије у Бечу с његовом породицом и потомством.

III. Да министар просвете наше драге Србије рукује имањем после смрти моје Јелке, а за њеног живота док она сама као наметна и добра газдарица целим мојим имањем слободно управља, имајући да покаже министру просвете и надлежној власти све моје у папирима од вредности налазеће се имање које неће моћи ни под каквим видом отуђити или оптеретити.

Најпосле ако ја за живота мога мојим родитељима у Вршцу и моме стрицу Гедеоу у манастиру, Мешћу, код Вршца споменик не подигнем то остављам мојој драгој Јелки, да она учини и пристојне им споменике подигне мени за љубав.

Овај акт садржавајући моју последњу вољу предајем на сахрану суду окр. крајинског и од њега узећу реверс, који ћу дати мојој Јелки, да га чува и од њега — ако ме преживи — нужно употребљење учини.

Својеручно написао и потписао

29 Маја 1876 год

у Неготину

ВАСА ЖИВАНОВИЋ

началник крајински с. р.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

Најновија немачка књижевност о школским питањима.

Из часописа *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*. «Свеска VI за Јули 1881 год. вадимо неке књижевне белешке о школским питањима, која могу интересовати и наше школске кругове.

I Verhandlungen der Directoren — Versammlungen in den Provinzen des Koenigreichs Preussen seit dem Jahre 1879 Berlin Weidmann 1876—80; 7. Свезака цена је 32 марке (40 динара). («Протоколи скупштине директора у покрајинама краљевине Пруске од 1879 год. Берлин 1879—80).

Непремено једна од најлепших установа средњих школа у Пруској је та: да се директори средњих школа по провинцијама од времена на време састају у нарочите скупштине на којима претресају питања дидактичка и педагошка, било опште било специјалне природе, доносећи одлуке о тим питањима. Ове одлуке често служе за основу владиним расписима или находе примене у школи као сталне норме. Теме о којима ће се на скупштини говорити, утврђују се из раније, и претресају се у професорским седницама појединих школа. Одлуке наставничких зборових свију школа предају се једном директору на извештај, а други директор одређује се за критичара тог извештаја. И тако спремна и са материјалом добро упозната конференција свију директора приступа у општој седници претресању питања па најзад и одлуке о њима доноси. Пређашњих времена рад је ових конференција или усмено саопштаван појединим наставничким саветима или је штампан у кратко, раздаван само члановима конференције. Од 1876 године узело је министарство просвете на себе ту дужност да протоколе тих конференција саопштава у целини у једној књизи. Садржина те књиге је врло богата. У свескама о којима овде рефериремо, међу осталим питањима, претресена су и ова врло важна питања: 1. Да ли и даље да се држе конференције у овоме облику као до сада што су држане или на који други начин? 2. О школској дисциплини изван школе; 3. О ономе шта треба школа да ради за здравље ученичко, а нарочито што се очију тиче; 4. О уређењу школских књижица; 5. О практичном образовању наставничких кандидата за средње школе; 6. Да ли је целесходно да се сви наставни часови преместе само преносне; 7. О преоптерећености ученика са школским задацима за израду код куће; 8. Колико пажње треба обрађати естетичком образовању у гимназијама и реалкама; 9. настава немачког језика, историје, физике; 10. О тач-

ном изговарању у латинском и грчком језику у вишим средњим школама и т. д. Референти по свима овим питањима били су људи признате способности, а и признати у књижевности. С тога се мора признати велика вредност тим пословима, а нема сумње да ће они бити на корист свакоме наставнику, који воле свој посао и мисли о своме предмету.

Угарско министарство просвете наредило је, да се извештаји о стању школа у краљевини угарској од времена на време преводе и на немачки језик како би били приступачни што широј публици. Тако су два извештаја министарства просвете од 1872 и 1875 изашла и на немачком језику а 1879 изашао је и извод из извештаја последњих година. Све ово обрађује Dr. J. H. Shvickert под насловом: «Das ungarische Unterrichtsvesen am Schlusse des Schuljahres 1876—78 im Auftrage des K. ungar. Minister für Cultus und Unterricht, nach den amtlichen Quellen dargestellt» — Budapest in Commission von F. Kilian 1881, 4°, VI, пр 368 S. У овој књизи је врло дивно описано, стање угарских гимназија У глави првој стр. 99 говори се о историји гимназије Угарске од најстаријих до најновијих времена. Најинтересантнији део јесу реформе, које су учињене у гимназијама за време министровања садашњег мин. Трефора, које су завршене новим наставним планом од 21. Јула 1879 год. По том наставном плану у државним гимназијама (а само о тим се и говори у извештају) обавезни су наставни предмети: Религија, угарски језик, латински, грчки, и немачки језик, историја и географија, јестаственица, физика, математика, нацртна геометрија, философска пропедевтика и гимнастика. По разредима и часовима подељени су наставни предмети овако: Религија 2. 2. 2. 1. — 1. 1. 1., мађарски језик 6. 5. 4. 3. 3. 3. 3., латински језик 6. 7. 6. 6. 6. 5., грчки језик почиње од петог разреда 5. 5. 5. 4., немачки језик почиње од III разреда 4. 3. 3. 3. 3. историја почиње од IV разреда 3. 3. 3. 3. 3., географија учи се до V разреда 3. 3. 4. 2., јестаственица учи се у V, VI и VII разреду са по 3 часа недељно, физика у VII и VIII разреда са по 5 часова недељно, математика 4. 4. 3. 3. 4. 4. 4. 3., геометријско цртање до V разреда са по 3 часа, философска пропедевтика у VIII раз. 3 часа, гимнастика у свима разредима са 2 часа. Овај наставни план вреди само за државне гимназије; аутономне задруге имају своје засебне планове. Строго одељених гимназија има у Угарској само 7 од којих су 5 пот-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пуне; к овима треба додати још краљевске гимназије које се издржавају из школскога фонда. Таквих има 23 од којих су 15 потпуне. Свега дакле 30 гимназија државних и краљевских. Осим тога има још 123 гимназија које издржавају аутономске задруге. Угарска држава врло мало троши на обдржавање гимназија. Тек у новије доба почела је и влада обратити своју пажњу на гимназије. До скоро је сва настава и школа била искључно у рукама религијских задруга.

Нов наставни план за гимназије упоређен са старим наставни планом показује леп напредак. Тако угарски језик има 36 у место 24 сата недељно. (Велики број часова што је дат угарском језику у прва три разреда: 6. 5. 4. може се само политичким приликама да оправда). Латински језик 48 у место 44, грчки 19 место у 17, немачки 19 у место 16, географија 12 у место 8.

У другом делу извештаја претреса се систем наставе, наставни план, упутства која су дата уз наставни план, школска правила, правила о испитима, наставни персонал, посредна и непосредна управа.

У трећем је делу статистика. Из тог дела уземемо само број ђака по гимназијама и по народности.

У години 1877 учило се у угарским гимназијама 31. 427 ученика. У опште узевши број ученика у гимназијама опадао је, године 1868 било је 35. 227 ђака. По народности било је међу 31. 457 ученика: 22. 359 маџара, 4317 немаца, 1949 словака и рутена, 2079 румуна, 574 срба. Ако овај број ученика упоредимо са 1877 видићемо да се множе само ученици немачке народности.

У 1877 години било је 3758, а 1872 само 2612.

(Наставиће се)

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА.

Г. Министар просвете и црквених послова актом својим од 28 пр, мес. ПБр. 4647 одредио је комисију, која има испитати поднесени јој предлог законски о пензији учитељских удовица и сирочади. Комисији ће председавати начелник просветног одељења. г. Ј. Пецић а чланови су јој г.г. Милорад П. Шапчанин, управни-

тељ народног позоришта, Петар Стојановић, благајника управе фондова, Богољуб Јовановића, статистичар министарства просвете, Јована Југовића, Ђорђе Тешић, и Димитрије Јовановић, учитељи београдски. Комисија је овај свој посао већ отпочела.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Ученицима основних школа изволели су ове године, о испитима поклонити;

Школи куршумлијској: г. Сима Поповић 6 књига »Жена као домаћица« од Вукашина Ј. Петровића, г. Ђока Нинић 2 књ. »Ката цвећа«, г. Илија Апцеровић 4 разне књиге.

Школи крушевачкој; г. Коста Чаревић г. Светозар Протић; Милојко Дунић, Мијушко Миловановић, Милан Марковић, Јулијана Поповићева, сви по 9 књ. Јанићије Поповић 13 књ. Милица Поповић 2 књ. Тома Тодоровић 3 књ. Милан Миљковић 3 књ. Тимотије Вукотић 4 књ. Павле Пазарац 2 књ. и Јован Урошевић 1 књигу.

Школи петничкој: г. Радован Лазић 5 књ. »Дужности матера«.

Школи бељанској поклонили су новаца да се за њих купе књиге добрим ученицима: г. г. М. Пантелић 3

г. Јаков Михајловић 2, М. Петровић 2. Д. Лукић 2, И. Кузмановић 1. М. Пантић 2, и В. Јеремић 2 динара.

Школи баричкој изволео је поклонити г. Јакша Којовић, трговац из Београда, слику Његовог Височанства Књаза и Њеног Височанства Књагинње, мапу Србије с ослобођеним крајевима.

Општина смедеревска поклонила је нижој гимназији смедеревској 600 динара на набавку учила.

Мих. Урошевић, из села Лукавца у округу ваљевском, поконио је за библиотеку ваљевске ниже гимназије 16 комада разних већином школских књига, заоставних му од сина његова пок. Ђорђа Урошевића, бив. учитеља школе рабровичке.